

Z A N T E N

Tijdschrift van de Bond
der Oostvlaamse Volkskundigen en van de
Dienst voor Volkskundige Opzoeken



38^e Jaargang
Nr. 2 - 1963
maart - april

DRUK. V/H AD. HOSTE, N. V
GENT

1. **Oostvlaamsche Zanten**, 11^e, 15^e, 20^e jg. (Jaarboek), 21^e, 22^e, 23^e, 24^e, 25^e, 26^e, 27^e, 28^e, 29^e, 30^e, 31^e, 33^e, 34^e, 35^e en 36^e jg. tegen 100 F. Van de andere jgg. zijn nog enkele losse nummers te verkrijgen tegen 20 F per nummer.
2. **Herdenkingsalbum Alf. De Cock**. (Uitverkocht).
3. **Het Stroodekkersbedrijf**, door Cl. Trefois (Uitverkocht).
4. **Geïllustreerd Feestnummer** (lustrumnr). Prijs: 10 F.
5. **Lodewijk De Vriese, Bio- en Bibliographische studie**. (Uitverkocht).
6. **Kinderspelen en Liedjes uit het Land van Dendermonde**, door Mevrouw L. Bataille-Hiel. Prijs: 50 F gewone uitgave.
7. **De Plattegrondsvormen van z.g. « Frankische » Boerderijtypen en hun geografische Verspreiding in ons Land**, door Cl. Trefois. (Uitverkocht).
8. **Register op Celis Gabr.: Volkskundige Kalender voor het Vlaamsche Land**, door Prof. F. M. Olbrechts. Prijs: 12 F.
9. **De Draak van het Belfort van Gent in de Folklore**, door Cl. Trefois. (Uitverkocht).
10. **De Tinnepotgieterij te Gent**, door Julien Boes. (Uitverkocht).
11. **2^e Lustrumnummer 1930-1935**. Prijs: 36 F.
12. **Dit is die Excellente Kronyke van de Brahmisten**, (over het Teerlingspel), door Emile Andelhof. Prijs: 14 F.
13. **De Groei en de Bloei van de Arteveldefiguur in de Vlaamsche Volksziel**, door Advokaat Jos. Vermeulen. (Uitverkocht).
14. **Galerij van Gentsche Typen**, door Emile Andelhof. (Uitverkocht).
15. **De Magie van het Poppenspel**, door F. Van Es, en anderen. (Uitverkocht).
16. **Waasch Sagenboek**, door F. Van Es. Prijs: 70 F (65 F voor de leden).
17. **Jaarboek 1945 van de Bond der Oostvlaamsche Folkloristen**. Prijs: 100 F.
18. **Het Curieus en Vermakelijk Namenboek**, door Em. Andelhof. Prijs: 12,50 F.
19. **Folklore en Onderwijs**, door Lod. Hoste. Prijs: 7,50 F.
20. **August Hendrickx, Vlaams Toneelschrijver herdacht met Bloemlezing uit zijn werken**, door Fr. De Coster. Prijs: 15 F.
21. **Pastoor Constant Duvillers, Folklorist en folkloristische Figuur**, door F. Van Es. Prijs: 15 F.
22. **De Wetterse Reuzen**, door Marcel Daem. Prijs: 15 F.
23. **Sagen uit Noord-Oostvlaanderen**, door Dr G. De Meyer. Prijs: 15 F.
24. **Een Teerlingspel in Gent**, door Lod. Lievevrouw-Coopman. Prijs: 25 F (15 F voor de leden).
25. **Inhoudstafel op Oostvlaamsche Zanten** (Jg. I-Jg. XXV), door F. Van Es. Prijs: 30 F Idem II (Jg. XXVI-Jg. XXXV), door F. Van Es. Prijs: 25 Fr.
26. **Spelen mijner Jeugd**, door L. Lievevrouw. Prijs: 50 F.
27. **De Levende Folklore van het Gewest Balegem**, door M. Broeckhove. Prijs: 40 F.
28. **Weerkundige Volkskalender voor het Vlaamse Land**, door M. Broeckhove. Prijs: 180 F (140 F voor de leden).
29. **Devotie tot de Heilige Donatus**, door M. Broeckhove. Prijs: 80 F.
30. **Doods-, Begrafenis- en Rouwgebruiken in het Arrondissement Dendermonde**, door J. Pieters. Prijs: 75 F. (55 F. voor de leden).
31. **Het Volksleven te Wieze. 1900-1950**, door J. Van Haver. Prijs: 80 F. (60 F. voor de leden).
32. **De Gentse Bakkers. Bijdrage tot de Studie der Middeleeuwse Ambachten en Neringen**, door Marcel Daem. Prijs: 25 F.
33. **Sint-Kristoffel. Legenden. Verering. Verspreiding**, door R. van der Linden. Prijs: 25 F.
34. **De Rivaliteit tussen Aalst en Dendermonde, vroeger en nu**, door H. Van Hese. 1962. 12 Afb. Prijs 80 F. voor leden.

Het bedrag der bestelling vooraf storten op postrekening Nr 969.46, Bond Oostvl. Volkskundigen, Gent.

Lidmaatschap Bond Oostvl. Volkskundigen. Jaarlijkse bijdrage: gewoon lid 100 F; beschermend lid 250 F; steunend lid 500 F.

OOSTVLAAMSCHE ZANTEN

TIJDSCHRIFT VAN DE BOND DER OOSTVLAAMSE
VOLKSKUNDIGEN EN VAN DE DIENST VOOR
VOLKSKUNDIGE OPZOEKINGEN

Vereniging zonder winstbejag

Sekretariaat van de Bond :
M. Broeckhove,
Oscar De Gruyterstraat 36, Gent
Alle stortingen op postrekening :
969.46, Bond Oostvl. Volkskundigen,
Gent.

Redaktie van Oostvl. Zanten :
J. BOESE
Abrahamstraat 13, Gent.
M. DAEM
R. VAN DER LINDEN
en D^r R. HAESERYN.

INHOUDSTAFEL.

A. Van Hageland : Volkskundige Oogst 1962	42
Dr. R. Haeseryn : Zwaarddansen vroeger en nu	57
Zoeken en Zanten	
Karnaval. R. v. d. Linden	59
Kribbenverzameling te München. R.H.	65
Vaderlandse geschiedenis... en modern verkeer in 1901. M.D.	66
De spoorweg en de volkskunde. E. Van den Broeck	66
Borgerhout. Gelegenheidsvaantje « St.-Kristoffel ». Red.	67
Borgerhout. Strijkijzer- en buurschapmuseum. Red.	67
Kruisteken van de handelaar. R.L.	67
Toneelschrijver Gaston Martens uit Deurle, 80 jaar. Red.	67
Boekbespreking	
Dr. P.C. Boeren : Heiligdomsvaart Maastricht. M. Daem	72
Kroniek van de Bond	
Naklanken van de T.V.-uitzending « Gent 1900 », opening van Museum voor Volkskunde en de Gentse Dag op de Europese Volkskunde- conferentie. Red.	68
Museum. Tentoonstelling « De kersttijd in het volksleven ». R.V.	69
Muziek- en zangavond gewijd aan de kersttijd. R.V.	70
Dienst voor volkskundige opzoeken	
G. De Keersmacker : Zanten uit Sleidinge en Kluzen	74
Museum	
Bibliotekiana	87

VOLKSKUNDIGE OOGST 1962

Tijdens de openingszitting van het Internationaal Volkskundig Kongres te Brussel in 1962, heeft Directeur-Generaal van den Borre een wijs woord gesproken toen hij zei « De Folklore kent geen grenzen ». Zeldzamer worden inderdaad degenen, die zich nog krampachtig vasthouden aan een romantisch « folklorisme » uit de periode toen men dacht, dat de volkskundige alleen aandacht moest (en mocht) hebben voor « eigen-aardigheden » en dat zijn aktiviteit strikt binnen de regionale grenzen moest blijven.

Het is dan ook wellicht de grootste verdienste van dat Kongres, de vorsers van de ganse wereld dichter tot mekaar te hebben gebracht en, naast onderlinge waardering, ook tot het aanvoelen van talrijke affiniteiten te hebben geleid, en dit niet alleen op gastronomisch gebied...

In het voorbije jaar zijn aldus heel wat werken verschenen, die een internationale weerklank hebben gehad, of althans zouden moeten hebben. Werken, die de vorsers over gans de wereld in even sterke mate aanspreken. Met fierheid kunnen we, op dat niveau, ook naar een paar Vlaamse werken verwijzen.

Volkskundige Aantekeningen

Wij hebben reeds herhaaldelijk het gemis betreurd, zo in Vlaanderen als in Nederland, van een theoretisch werk over Volkskunde, of althans een studie die in zekere zin een waardige Nederlandse tegenhanger zou zijn van Bach's « Deutsche Volkskunde », dat praktisch over gans de wereld bij volkskundig en universitair onderzoek wordt gebruikt.

Het is dan ook met trots en innige voldoening, dat wij het verschijnen kunnen aankondigen van een standaardwerk van **Prof. Dr. K. C. Peeters : Volkskundige Aantekeningen**(1), aanleunend bij het tot ver over onze grenzen vermaarde **Eigen Aard**.

Het betreft hier een gebeurtenis, die we tien jaar geleden amper mogelijk hadden geacht.

Toen **Eigen Aard**, wellicht het mooiste boek dat ooit over Vlaanderen is verschenen, het licht zag, werd dit boek als een koninklijke boreling begroet. Het wordt voor 't ogenblik beschouwd als één van de allerbeste volkskundige verzamelwerken, zo naar inhoud als afwerking, van het Avondland.

Was **Eigen Aard** op zichzelf volledig en bedoeld voor volkskundigen én alle andere belangstellenden in de Vlaamse kultuur, de **Volkskundige Aantekeningen** zijn vooral geschreven voor degenen, die zich verder willen bekwamen. Dus niet alleen voor de volks- en

(1) K. C. Peeters : « **Volkskundige Aantekeningen** », N.V. De Vlijt, Antwerpen, 288 blz. Prijs geb. : F 675.—.

de heemkundigen, maar ook en zelfs in de eerste plaats voor de studenten, die aan onze universiteiten de leergangen van volkskunde volgen met het oog op een licentiaats- en doctoraatstitel.

Volkskundige Aantekeningen is veel méér dan een saaie bibliografie, dank zij de toegevoegde nota's en richtlijnen, waarvan sommige door hun originaliteit, hun afwijking van ingewortelde verkeerde of achterhaalde opvattingen, van een alleszins merkwaardig inzicht in de soms nog zeer vage volkskundige materie getuigenis afleggen. Dàt is dan ook in de eerste plaats de verdienste van dit werk: de belangstellenden uit de wereld van de volkskundigen, het onderwijs, de volksopvoeding, de jeugdleiding enz. een grondige kennis bij te brengen van het eigen volksleven en een gefundeerde richting aanduiden voor verder onderzoek. Men kan er tevens de vorderingen in volgen, die de wetenschappelijke beoefening van de volkskunde sedert 1946 tot en met 1961 in onze gewesten heeft gemaakt. Die vorderingen, we zouden bijna zeggen: die evolutie, is werkelijk fantastisch te noemen.

Prof. Dr. K. C. Peeters waarschuwt terecht tegen de neiging, gegevens over te nemen uit zeer verdienstelijke maar volstrekt verouderde werken, die geen aktueel beeld van de Vlaamse volksgebruiken meer geven, omdat deze voortdurend aan wijzigingen onderhevig zijn. Bovendien — en dit is zeer belangrijk! — is de volkskunde geen historische wetenschap. Ze moet nagaan, hoe het leven van het volk beïnvloed wordt door nieuwe stromingen, nieuwe levensopvattingen en recente uitvindingen. Enige jaren geleden heeft ook Prof. Dr. P. De Keyser zich met dat aspekt ingelaten(2).

Wat ons in deze **Volkskundige Aantekeningen** vooral met bewondering vervult, zijn bepaalde uitspraken die van evenveel durf als gezond begrip getuigen. Als hoogleeraar staat hij open voor nieuwe stromingen, schrikt geenszins voor gedurfde gevolgtrekkingen terug.

Zijn « **Volkskundige Aantekeningen** », onafscheidbare aanvulling op « **Eigen Aard** », is een volstrekt onmisbaar studieboek. Eén kleine opmerking weze ons vergund: het ware naar onze mening gemakkelijker geweest, dat de Index op de auteursnamen verwees naar de bladzijde, in plaats van naar de paragraaf. Dit vooral voor wat de « lange » paragrafen betreft (zoals § 108) die soms over meer dan tien bladzijden lopen.

(2) O. Z. 24° jg (1949) blz. 37-45. Prof. Dr. P. De Keyser. Is er nog plaats voor de Folklore-wetenschap in het Atoomtijdperk. Voetnota Red.

Wij hoeven onze lezers Dr. P. J. Meertens niet voor te stellen.

Zijn studie over **Een Zeeuwse Volkskundige Enquête uit 1860**(3) behoort tot de « Bijdragen en Mededelingen der Volkskunde-Commissie van de Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen te Amsterdam ». Het gegeven ? In 1859 stelde de Middelburgse geneesheer Dr. J. C. de Man (de meeste dokters hebben trouwens belangstelling voor volkskunde omdat ze daarin heel wat verklaringen vinden voor sommige zielkundige toestanden bij hun patiënten) een vragenlijst op, die hij een aantal vakgenoten, evenals onderwijzers, predikanten en andere personen in Zeeland ter beantwoording toezond, in betrekking tot « vooroordelen en bijgelovigheden ». Dit was de eerste folkloristische enquête in Nederland die resultaat heeft opgeleverd.

De studie van Dr. P. J. Meertens geeft vanzelfsprekend blijk van een onberispelijke wetenschappelijke vorm. Dit boek is een kostbare bijdrage tot de kennis van het bijgeloof in die periode. Waar hij in zijn « nabeschouwingen » zegt, dat uit de ingekomen antwoorden blijkt dat het bijgeloof in Zeeland omstreeks 1860 lang niet zo algemeen verspreid was als wij thans geneigd zijn te denken, voegt hij er evenwel aan toe dat het best mogelijk is, dat niet alle korrespondenten de enquête helemaal serieus hebben genomen en sommigen wellicht zelf « besmet » waren, maar zulks door de toon, waarin de circulaire van Dr. de Man gesteld was, niet wilden toegeven. Dit is zeer juist gezien en ook thans nog is het gevaarlijk, voor zulk onderzoek beroep te doen op de zgn. « elite », die zich meermaals vergenoegt met het opschrijven van hetgeen ze weten of toevallig vernamen, maar de moeite niet doen om de feiten zelf te achterhalen.

Volksleven te Wieze

J. van Haver is één van onze meest bescheiden maar verdienstelijkste volkskundigen. Zijn prestaties dwingen reeds respect af. Verwierf hij niet enige maanden geleden een prijs van de Kon. Vl. Akademie voor Taal- en Letterkunde, voor een studie over de bezweringsformulen ? In afwachting, dat dit boek het licht zal zien, bracht hij ons zijn met de « Alfons De Cockprijs » bekroonde volks-

(3) Dr. P. J. Meertens : « Een Zeeuwse Volkskundige Enquête uit 1860 », N.V. Noord-Hollandse Uitgevers Maatschappij, Amsterdam, 1961, 46 blz. Prijs ing. fl. 6.—.

kundige monografie **Het Volksleven te Wieze**⁽⁴⁾. Een model van gemeentelijke volkskundige monografie waarvan we het algemeen stramien ter navolging aanbevelen. Heldere taal, logische argumentatie, treffende syntese en een analyse die misschien niet zo diepgaand is, maar toch beduidend verder peilt dan de schors van de waarneembare en concrete gebruiken.

J. van Haver vergenoegt zich inderdaad niet met een opsomming van gebruiken en opvattingen. Hij zoekt de idee die erachter schuilt en plaatst de gebruiken in hun sociologisch en psychologisch verband, dat dikwijls voor de hand ligt maar soms niet zo gemakkelijk te achterhalen is.

We zijn J. van Haver en andere jonge volkskundigen oprecht dankbaar omdat zij **niet** wachten tot ze de volmaaktheid nabij zijn, om ons van hun intelligentie en hun vlijt te laten profiteren.

De Folkloristische Gedachte

Wij hebben onze bewondering voor Albert Marinus, de filosoof van de volkskundige beweging en een geleerde van internationaal formaat, nooit onder stoelen of banken gestoken. Vóór de oorlog toonde hij ons door zijn baanbrekende bijdragen de te volgen weg, en nadien legde hij met zijn studie over « De Folkloristische Causaliteit » de grondslag voor een internationale volkskunde op sociologische en psychologische basis. Wij hadden tevens het voorrecht, zijn cursus in de sociologie te mogen volgen en hebben hem en zijn publikaties sindsdien nooit meer uit het oog verloren.

Een bijdrage van Marinus, hoe gekondenseerd ook, omvat steeds een schat aan gedachten, die weliswaar steeds rond éénzelfde kern draaien. Wie die kern heeft doorgrond, vindt de sleutel tot gans het œuvre van deze vooraanstaande vorser. In enige woorden samengevat, luidt zijn boodschap: « Folkloristische feiten zijn sociale feiten ». Dit is het vertrekpunt van gans zijn systeem, dat thans eindelijk, na jaren, zowat overal ingeburgerd geraakt.

Vooral de buitenlandse kongressen, uitgaven en tijdschriften doen geregeld beroep op zijn autoriteit. Onlangs verscheen in de revue « **Tradizioni** »⁽⁵⁾ andermaal van Marinus een studie onder de titel « Le Cheminement de la pensée folklorique ». Hierbij verwijst hij naar andere wetenschappelijke disciplines, die een soortgelijke evolutie hebben meegemaakt en op een bepaald ogenblik in een etape vertoefden, waar zich nu de volkskunde bevindt. Hij toont aan, wat die disciplines gedaan hebben om een hoger niveau te bereiken en wijst zodoende de richting aan, welke de volkskunde moet inslaan om een gelijkberechtigde positie in te nemen.

(4) J. van Haver: « **Volksleven te Wieze** », uitgave Bond van Oostvlaamse Volkskundigen, Gent. Prijs: 60 F voor leden, 80 F in de handel.

(5) « **Tradizioni** », I (1961), 2, 3 en II (1962), 1.

Albert Marinus kondigt in voornoemde studie twee aanvullende monografieën aan : **Sociologie Synthétique** en **Initiation au Folklore Sociologique**, welke voor oprecht zoekende volkskundigen ongetwijfeld nieuwe lichtbakens zullen blijken te zijn.

De Antwerpse Musea

Drs. F. Smekens, de konservator van de Oudheidkundige Musea van Antwerpen, is de auteur van een prachtig geïllustreerd boek over Antwerpen en zijn Musea, uitgegeven door en voor rekening van de drukkerij E. Stockmans te Antwerpen. Hetgeen verklaart, dat dit boek tevens een typografisch kleinood is geworden. Het is een historisch verantwoorde gids voor de dertien musea die de Scheldestad rijk is. Een vlotte, verzorgde tekst, opgeluisterd met aangepaste prenten. Spijtig genoeg : niet in de handel verkrijgbaar.

Tevens verscheen het Verslag over het dienstjaar 1961 van de Oudheidkundige Musea van Antwerpen (Vleeshuis, Brouwershuis, Nationaal Scheepvaartmuseum, Museum voor Folklore en Etnografisch Museum). Er heerst een bedrijvigheid als in een mierenest. De nieuwe aanwinsten zijn vrij talrijk en belangrijk.

In het « Museum voor Folklore » werden tentoonstellingen ingericht over « Evolutie van de Goochelkunst » en « Leger en Volksleven » (1961). Men werkt er thans aan om de zeer uitgebreide verzameling volksliederen te katalogeren.

Radiësthesie

Dr. Albert De Loz (Brussel), lid van het Belgisch Comité voor de Wetenschappelijke Navorsing van Paranormaal-geachte Verschijnselen, publiceerde de brochure : « **Une expérience de radiesthésie soumise au contrôle scientifique** »(6). Dit verslag verscheen reeds in de nummers 34 en 35 van de revue « Scalpel ».

Men weet, dat voornoemd Comité zich sedert jaren inspant om de zogenaamde helderzienden en radiëstesisten aan te zetten, hun bekwaamheid onder wetenschappelijk toezicht te bewijzen en zodoende de onbetwistbaarheid van de paranormale verschijnselen aan te tonen. Tot hiertoe zijn alle pogingen van goedwillige « superbegaafden » — want ze zijn vast niet allemaal bewuste bedriegers! — falikant uitgevallen. Ook met de hier beschreven proeven was dat zo. De resultaten waren volstrekt niet beter, dan degene die

(6) Sekretariaat van het Comité : 27, Armand-Steursplaats, Brussel 3.

zouden bekomen worden door iemand die ernaar slaan zou, zoals een blinde naar een ei.

Folklore in Woord en Beeld

De Verkoopsgroep Végé, die een aantal prachtalbums lanceert, waarvan de eerste ons zopas in tweetalige uitgave werd aangeboden, heeft de samenstelling van **Folklore in België en in het Groot-Hertogdom Luxemburg** toevertrouwd aan Paul Schroeder, één van de ijverigste folkloristen in ons land en wellicht de beste kenner van de manifestaties die in de jaarkrans krioelen.

Het album wordt ingeleid door Arthur Haulot, Kommissaris-Generaal voor Toerisme en voorgesteld door P. Schroeder. Deze legt de nadruk op het aspect « Traditie » en wijst erop dat de stad, het dorp of het gehucht « de navel van de wereld uitmaken » voor de brave mensen die er wonen, en dat de traditie voor hen de waarde zal verkrijgen van een patrimonium waaraan niet mag getornd worden. Voor sommige plaatsen, zoals Binche, is dat ongetwijfeld het geval.

Het eerste deel, dat zopas verscheen, begint met Driekoningen en eindigt met Goede Vrijdag. Zowel het Waalse als het Vlaamse landsgedeelte komen aan bod met waarlijk alle manifestaties van enig belang in dat tijdperk. We kunnen geen leemten aanwijzen. Niet alleen de onbetwistbare tradities worden behandeld, maar ook sommige groeiende gebruiken, waarvan de recente wordingsgeschiedenis zeer belangwekkend is en voor welke betrouwbaarheid de samensteller in de meeste gevallen persoonlijk borg staat. Wij lazen ook talrijke interessante details, o.m. in verband met de Gilles van Binche, die we elders nog niet hebben aangetroffen.

De kleurenfoto's brengen telkens een overzicht van gans de manifestatie.

Waarmee we evenwel niet volledig onze instemming kunnen betuigen, is de zeker niet altijd even verzorgde Nederlandse vertaling van Schroeder's oorspronkelijk in het Frans geschreven tekst.

Foorkramers' Lief en Leed

Het is niet de eerste maal, dat wij erop wijzen, hoeveel volkskundig materiaal er kan verscholen zitten in boeken en brochures die geenszins als volkskundige uitgaven bedoeld zijn. Dit is ander-

maal het geval met « **Le Forain Belge et son Histoire** »⁽⁷⁾ door M. Viaene, nationaal voorzitter van de « Vereniging der Belgische Foornijveraars ». Wij bezitten slechts de Franse tekst van deze nochtans oorspronkelijk in het Nederlands geschreven verhandeling. Deze bladzijden werden geschreven in het salon van een woonwagen.

Het doel van de auteur was in de eerste plaats, begrip bij te brengen voor de foorreizigers, alsook hun leven te schetsen zoals het werkelijk is en een steentje bij te dragen om de publieke opinie gunstig te beïnvloeden. Hij brengt een uitmuntende historiek van het leven van de kermisreizigers, sedert de oudheid tot heden, schetst de middeleeuwse foren en hun latere evolutie en wijdt dan langdurig uit over aard en karakter van de « forain » en zijn strijd om het bestaan.

Het werkje is rijk geïllustreerd en leest vlot. Maar wat is het afschuwelijk slecht gedrukt !

Rokersmaatschappijen

Een flink gedokumenteerde en uitvoerige bijdrage van Paul Hendrickx, werd gepubliceerd in het kwartaalschrift « Heemkundig Handboekje voor de Antwerpse Randgemeenten »⁽⁸⁾. Wij hebben er reeds heel wat lezenswaardige dingen in aangetroffen. De bijdrage « Om het langst te roken » schetst de geschiedenis van sommige rokerskringen, zoals ook Felix Timmermans ze in zijn bundel « Pijp en Toebak » beschreven heeft en waarvan het jaarlijks teerfeest gepaard ging met een prijskamp, betwist op grond van zeer nauwkeurige en strenge reglementen. Deze bijdrage is vooral belangrijk, omdat de auteur zich niet tot Antwerpen heeft beperkt, maar in vogelvlucht over gans het land scheert. Hij vraagt zich af, of de geheimzinnige « Mithrem » van Sleidinge⁽⁹⁾ wellicht een mascotte is geweest van een aldaar gevestigde rokersclub ? Opvallend is inderdaad, dat het beeld met een pijp in de mond wordt afgebeeld.

Wij bevelen dat « Heemkundig Handboekje » graag aan bij degenen die belast zijn met het opstellen van de jaarlijkse bibliogra-

(7) Uitgave van de « Vereniging der Belgische Foornijveraars », 90, Zuidlaan, Brussel.

(8) Uitgegeven door « Gitschotel Buurschap », Vosstraat 87 te Borgerhout (F. Van de Vijver).

(9) Zie « Oostvlaamsche Zanten », 23^e jg., n^o 4.

fische lijsten voor het « Jaarboek » van de Koninklijke Belgische Kommissie voor Volkskunde.

Motivering van Patroonheiligen

De letterkundige Lambert Swerts is een zeer veelzijdig man. In « **K en M Documentatie** », uitgegeven door de Witte Zusters van O.-L.-Vrouw van Afrika, publiceerde hij een « proeve van bijdrage tot motivering van patroonheiligen » in verband met Sint-Lukas, patroon van de grafici⁽¹⁰⁾.

Swerts brengt eerst de historiek van Sint Lukas, in zover deze uit betrouwbare bronnen kan samengesteld worden en onderzoekt dan, welke factoren de Kerk hebben aangespoord om Lukas tot patroon van de grafici uit te roepen. Hij exploreert het werk van Lukas en citeert o.m. een boek van H. J. Cadbury, te New York verschenen in 1919 en dat uitsluitend handelde over de stijl en de literaire methode van Sint Lukas. De biezonderste bestanddelen van dat boek worden uitstekend samengevat en gekommentarieerd. Volkskundig interessant is ook hetgeen hij (misschien wat al te beknopt) vertelt over de tradities in verband met de verering van deze heilige.

Volkskunde en Kultuurgeschiedenis bij « Prestel Verlag »

Het verbaast ons, dat in de Vlaamse vaktijdschriften nog nooit de nadruk is gelegd geworden op een reeks volkskundige en kultuurhistorische monografieën die, ofschoon betrekking hebbende op Duitsland, een internationale belangstelling verdienen. Het betreft de boeken, die sedert enige jaren worden op de markt gebracht door de Uitgeverij Prestel te München en ondergebracht zijn in enige gespecialiseerde reeksen.

Er is vooreerst de « Liebhaber-Bücherei » waarin essays verschijnen die telkens geschreven worden door een specialist en een zeer ruim gebied bestrijken. Een voor ons meer belangrijke reeks draagt de titel « Bilder aus deutscher Vergangenheit » en staat onder de leiding van Ludwig Grote, in opdracht van het « Germanische National-Museum Nürnberg zur deutschen Kunst- und Kulturgeschichte ». Bovendien geeft Prestel Verlag nog afzonderlijke volkskundige werken uit, meestal betrekking hebbende op de onderscheidenlijke aspecten van volkskunst.

In dit verband verwijzen wij naar een prachtige studie van Erich Meyer-

(10) Overdrukken van deze bijdrage verschenen bij Uitgeverij De Vliet, 46, Nationalestraat te Antwerpen.

Heisig over « **Weberei, Nadelwerk, Zeugdruck** »(11). Laten wij eerst beklemtonen, dat alle werken, bij Prestel uitgegeven, door hun estetisch uiterlijk en typografische verzorging het hart van elke boekenvriend in vlam zetten. Het essay van Meyer-Heisig bevat zoveel bladzijden illustraties als tekst, waarvan sommige in kleurendruk. Bij ons behoort het kantwerk welhaast tot het verleden. In Duitsland is de toestand ongeveer dezelfde, al trachten enige kleine en middelgrote bedrijven de oude technieken — die hier uitvoerig en zowel met het hart als met de geest worden beschreven — aan de vereisten van de moderne tijd aan te passen.

In 1956 belegde het « Germanische National-Museum » van Nurenberg een tentoonstelling, aan volkskundig tekstielwerk gewijd. Door de oorlog was heel wat kostbaar materiaal, dat in musea en privé-verzamelingen was ondergebracht, verloren gaan. Men heeft nadien getracht te redden, wat er nog te redden was, en het boek van Meyer-Heisig is er zowat de resultante van.

De belangstelling van de auteur is internationaal gericht. Hij begroet met vreugde soortgelijke publikaties, die de jongste tijd in Roemenië, Hongarije en Tsjeko-Slovakije zijn verschenen.

Prestel publiceert twee werken, die verband houden met de geschiedenis van de **Alchemie**. Twee juwelen van boekdrukkerskunst en met een zeer pregnante inhoud. Ze vullen als het ware elkaar heel toevallig aan.

« **Der Stein der Weisen** »(12) is van de hand van G. F. Hartlaub en behoort tot de « Bibliothek des Germanischen National-Museums ». De illustraties op zichzelf geven reeds een overzicht van wezen en kenmerken der alchemie, maar de tekst verduidelijkt het probleem nog verder, weze het in zeer beknopt verband en brengt ongeveer alles wat men over het onderwerp dient te weten om de kern te kunnen benaderen. Dieper boort evenwel K. Doberer in « **Goldsucher — Goldmacher** »(13), een exploratie in de wereld tussen droom en werkelijkheid. Zoals uit de titel blijkt, staat hier vooral het goudzoeken en het vervaardigen van goud in het middelpunt van de belangstelling. Aan de zgn. alchemistische filosofie en de invloed van de alchemisten op hun tijdgenoten, wijdt hij enige beschouwingen die de ziel van het stelsel voor de aandachtige lezer blootleggen. En hoezeer het boek aktueel is blijkt verder uit het feit, dat de moderne atoomsplittingsleer erbij betrokken wordt!

(11) Erich Meyer-Heisig : « **Weberei, Nadelwerk, Zeugdruck** », Prestel Verlag, München 2, Jungfernturmstrasse 2; 80 blz. tekst + 80 blz. illustr. Prijs geb. DM 26.—.

(12) G. F. Hartlaub : « **Der Stein der Weisen — Wesen und Bildwelt der Alchemie.** », Prestel Verlag, München; 52 blz. + 55 ill. en buitentekstplaten. Prijs geb. DM 8,50.—.

(13) K. K. Doberer : « **Goldsucher und Goldmacher — Welt zwischen Tat und Traum** », Prestel Verlag, München; 264 blz. + buitentekstplaten. Prijs geb. DM 12,50.—.

Een heel andere sfeer roept Werner Luft op met zijn boek «Rauchringe» (14), waarin praktisch alles werd bijeengebracht dat met het roken verband houdt. De folklorist zal in dit boek een schat aan historisch-vergelijkend materiaal aantreffen, dat hem bij de studie van onze huidige rokerskringen en pijpwedstrijden verhelderende diensten zal bewijzen. Wat de illustraties betreft, men meent bij pozen te zitten bladeren in een oud tijdschrift met karikaturen of althans hetgeen ons nu karikaturen schijnen te zijn. Vooral onze Nederlandse vrienden zullen bij deze prenten hun chauvinistisch hart kunnen ophalen. De toon, waarin dit charmerend boek geschreven is, doet denken aan de beste passages van Jerome K. Jerome.

Hetzelfde mogen we ongeveer zeggen van Gottfried Stein's **Kurzweiliger Hundespiegel** (15), verlucht met 39 houtsneden van Engelse en Duitse meesters. Niet erg folkloristisch, zegt u? Schijnbaar niet, maar het boek krioelt van interessant materiaal dat niemand van ons onverschillig kan laten. Wie ooit een werk schrijft over de hond in de folklore, kan deze studie van Stein niet veronachtzamen.

Gunther Schiedlausky schreef een beknopte studie over «Essen und Trinken» (16), een keuze van tafelgebruiken sedert de oudheid tot de late middeleeuwen.

Schiedlausky heeft zich (met heimwee) over de vroegere eetgeplogenheden gebogen, sedert de tijd toen elke maaltijd tevens met een offergave aan de goden gepaard ging, waarvan ons kruisje en gebed bij het eten een gekerstend survival zijn. Ook deze korte maar boeiende retrospectieve is verlucht met illustraties, die ogen, geest en... gehemelte strelen.

Even rijk verlucht zijn twee andere boekjes uit dezelfde reeks, die betrekkelijk nauw met elkaar verband houden. Het is een geamuseerde speurtocht in de wereld van de heelmeesters enerzijds en die van de pillendraaiers anderzijds.

«Aus alten Apotheken» werd samengesteld door Heinz Stafski (17). Een briljant overzicht van de kunst der geneeskrachtige kruiden, die in de vroege middeleeuwen beoefend werd door de monniken en geleidelijk overging in de handen van leken, die sedert omstreeks 1240 door Keizer Frederik II aan een reglementering

(14) Werner Luft: «Rauchringe» (Feste des Tabaks), Prestel Verlag, München, 292 blz. + platen. Prijs geb. DM 14,50.—

(15) G. Stein: «Kurzweiliger Hundespiegel», Prestel Verlag, München, 296 blz. + ill. Prijs geb. DM 14,50.—

(16) Günther Schiedlausky: «Essen und Trinken», Prestel Verlag, München, 50 blz. + 48 ill. Prijs geb. DM 8,50.—

(17) H. Stafski: «Aus alten Apotheken», Prestel Verlag, München, 48 blz. + 48 blz. ill. Prijs geb. DM 8,50.—

onderworpen werden. Het was namelijk dat jaar, dat de scheiding tussen arts en apoteker van overheidswege werd voorgeschreven. Zeer interessant zijn de beschrijvingen, die Stafski brengt over de inboedel van de voormalige apoteken. Ook het onderscheid tussen magische en natuurlijke heelmiddelen wordt aangeraakt, terwijl vanzelfsprekend ook de alchemie af en toe om het hoekje komt kijken.

Ernst Königer schreef het boekje « **Aus der Geschichte der Heilkunst** »(18). Op universeel plan worden we hier vergast op een bondige historiek van al hetgeen, de eeuwen door, in het werk werd gesteld om het lijden van de mensheid te verzachten.

De auteur noteert dat de heilkunst bij de meeste volkeren aanvankelijk eng met de godsdienst verband hield. Wij vernemen verder, welke krasse staaltjes van chirurgie in de oudheid reeds gegeven werden en volgen de onderlegde auteur gewillig doorheen de eeuwen naar de jongere tijd. Een opmerkenwaardig verschijnsel: schier alle auteurs van historische studies voelen zich sedert enige jaren gedreven om de lijn naar het hedendaagse door te trekken. Zo komen ze er geleidelijk toe, ook de gebruiken en ideeën van nu aan een psycho-sociologisch onderzoek te onderwerpen.

Een Sagen-woordenboek

We raadpleegden de eerste aflevering van het sedert geruime tijd aangekondigd « **Handwörterbuch der Sage** »(19) uitgegeven in opdracht van het « Verband der Vereine für Volkskunde » o.l.v. Will-Erich Peuckert, die op bibliografisch gebied reeds zoveel verdienstelijk werk heeft geleverd.

De eerste aflevering gaat van **Aa** tot **Alb** en laat reeds uitschijnen, dat we in onze verwachtingen niet zullen bedrogen worden. Dit epochemakend werk (waarvan de prijs vrij hoog zal lopen) zal aan vorsers en studenten onschatbare diensten bewijzen.

De reeds verschenen aflevering wordt voorafgegaan door een literatuuropgave (bronnen), en een lijst van de duitssprekende gebieden waarover reeds één of meer regionale verzamelingen het licht zagen. In de literatuuropgave komen talrijke buitenlandse werken voor, ook Vlaamse en Nederlandse. Onze tijdschriften wer-

(18) E. Königer: « **Aus der Geschichte der Heilkunst** » (Von Aerzten, Badern und Chirurgen), Prestel Verlag, München 2, Jungfernturmstrasse 2; 48 blz. tekst + 50 blz. ill. Prijs geb. DM 8,50.—.

(19) Peuckert: « **Handwörterbuch der Sage** », 1^o afl., 26 + 199 blz., Uitg. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen. Prijs gen. DM 24.—.

den echter blijkbaar niet geraadpleegd en dat is vanwege de samenstellers een fout, wegens het overvloedig materiaal dat erin besloten ligt. Voor het overige is de wetenschappelijke verantwoording perfect.

Het « Handwörterbuch der Sage » zal ongeveer 45 afleveringen bevatten, in zes delen met in totaal circa 5800 bladzijden.

Andermaal Max Lüthi..

De op volkskundig gebied zeer bedrijvige uitgeverij Vandenhoeck und Ruprecht, publiceerde in haar « Kleine Reihe » een studie van Max Lüthi onder de titel « **Es war einmal... Vom Wesen des Volksmärchens** »(20).

Sprookjeskenner Max Lüthi werd geboren te Bern op 11.3.1909 en is leraar te Zürich. Tot zijn voornaamste volkskundig werk rekenen wij « Das europäische Volksmärchen » (Bern, 1947), « Volksmärchen und Volksdichtung » (Bern, 1961) en « Märchen » (Stuttgart, 1962). In de verzameling opstellen, in deze nieuwe titel ondergebracht, belicht hij het sprookje andermaal onder velerlei aspecten, steeds aan de hand van een welgekozen voorbeeld. Deze opstellen zijn in feite bewerkte radiocauserieën en richten zich zodoende tot een ruim publiek van ontwikkelde belangstellenden.

Lüthi is er nogmaals in geslaagd te bewijzen, hoe het sprookje de lezer en toehoorder losrukt uit zijn gewone, vervelende wereld, om hem onder te dompelen in het rijk van de verbeelding, dat evenwel — en hier ligt dan precies de verdienste van zijn uiteenzetting — **aan bepaalde wetten onderhevig is**. Gedachte en verbeelding zijn nooit ordeloos vrij, maar bewegen zich te midden van bepaalde grenzen, welke door Lüthi in « **Es war einmal...** » oordeelkundig werden uitgestippeld.

Net hetzelfde zou kunnen gezegd worden over heel wat voor-
aanstaande werken uit de moderne « **Science Fiction** » die, ondanks hun technische bestanddelen, soms wondermooie moderne sprookjes zijn. We denken b.v. aan « The City and the Stars » van Arthur C. Clarke, waarvan onlangs bij Hachette te Parijs een Franse vertaling is verschenen.

(20) Bij Vandenhoeck & Ruprecht, Postfach 77, Göttingen. « Kleine Reihe » n° 136-137, prijs DM 3,80.— 132 blz. gen.

Heimat und Volkstum

De « Bremer Beiträge zur niederdeutschen Volkskunde 1961 », gebundeld in het fraaie jaarboek « **Heimat und Volkstum** »(21) zijn ditmaal vooral interessant onder regionaal oogpunt. De bijdragen zijn praktisch allemaal van historische aard. Vooral werden we geboeid door de beknopte studie van Gerd Böger : « Hausinschriften in Fischerhude », opgeluisterd met merkwaardige reproducties. Het zijn bouwspreuken, op allerlei plaatsen in de woning aangebrachte zinsneden, bezitsmerken e.d.

De meeste van die inkervingen en schriften zijn van godsdienstige aard. Men vraagt de zegen van God over het huis en zijn bewoners. En dit op een eenvoudige maar soms aangrijpende manier.

Periodisering van de Voorhistorie

In de reeks « Völkerkundliche Forschungen », uitgegeven door de sectie voor volkenkunde en volkskunde van de « Deutsche Akademie der Wissenschaften » te Berlijn, verscheen een lijvige studie van Irmgard Sellnow : « **Grundprinzipien einer Periodisierung der Urgeschichte** »(22).

Het probleem op zichzelf is reeds sedert lang door de wetenschap onder het zoeklicht genomen. De auteur neemt die vroegere pogingen kritisch onder de loupe en verdedigt dan — met vuur — haar eigen periodiseringsschema. Zij steunt hierbij vooral op een grote massa etnografisch materiaal.

Duitse democratische Volksliederen

Wij hebben de indruk, dat al degenen die speciaal belangstelling hebben voor het volkslied, met veel interesse zullen kennis nemen van Wolfgang Steinitz' nieuwe bundel « **Deutsche Volkslieder demokratischen Charakters aus sechs Jahrhunderten** »(23).

Zoals de titel laat uitschijnen, berust deze studie op marxistische grondslag. Ze is dus in zekere mate tevens een pamflet, een politieke stellingname. Steinitz verdedigt vrank en « ex cathedra » zijn opvattingen. Dat is voorzeker zijn recht en dat aspect van de zaak laten we dus verder onbesproken.

De hier behandelde liederen stammen uit vijf perioden : de politieke kamp van Duitsland voor vrijheid en eenheid (1816-1847), de revolutie (1848/49), de periode 1850-1914, de eerste wereldoor-

(21) Redaktie : Dr. Rudolf Frenzel, Bremen, Georg-Gröningstr. 99.

(22) Akademie Verlag, op. cit., 498 blz. Prijs geb. DM 33.—.

(23) Wolfgang Steinitz : « **Deutsche Volkslieder demokratischen Charakters aus sechs Jahrhunderten** », Akademie Verlag, Leipziger Strasse 3-4, Berlin W. 1, 632 blz. Prijs geb. DM 32.—.

log en het verzet tegen het nationaalsocialisme (1918-1933). Elk van die perioden wordt onder politiek en sociaal oogpunt onderzocht en zo krijgen de vele gereproduceerde liederen een verbazend reliëf en aksent van waarachtigheid, terwijl men ze, dank zij de boeiende kommentaar, gemakkelijk kan plaatsen in hun respectievelijke tijdgeest.

Op enige plaatsen heeft de auteur beroep gedaan op de steeds bereidwillige deskundige Tj. W. R. de Haan, die hem ter verklaring en aanvulling van de Duitse liederen enige Nederlandse versies ter beschikking heeft gesteld.

De Hamburgse « Beiträge »

Moest men ons vragen, welk Europees tijdschrift of jaarboek ons op volkskundig gebied het meest waardevol toeschijnt, dan zouden we geen ogenblik aarzelen om de « **Beiträge zur deutschen Volks- und Altertumskunde** » te noemen, uitgegeven door het « Museum für Hamburgische Geschichte »⁽²⁴⁾.

Vanzelfsprekend is niet elke bijdrage even belangwekkend, maar in elk nummer zijn er minstens een paar, die u verrast doen opkijken.

N^r 5 van 1960/61 bracht als hoofdartikel een studie van Herbert Freudenthal, die antwoord geeft op de vraag : « Gibt es heute noch ein Volk im Sinne der Volkskunde ? ». Na een levendige uiteenzetting komt het antwoord : een ondubbelzinnige ja. Dora Lühr schreef een prachtige verhandeling over de evolutie van het ook bij ons eertijds zo populaire « matrozenkostuum » tussen 1770 en 1920. Pittig handelt Peter Wiepert over de « Monarchen » op het Eiland Fehmarn en Elli Hemsius leert ons over het gebruik van de « bezem » bij allerhande tradities van de zeelui. Zoals altijd, zijn de « Volkskundliche Streiflichter auf das Zeitgeschehen », die telkens een overzicht brengen van enige aspecten van de « Gegenwartsvolkskunde », echt passionant. Ditmaal gaat het over het hedendaags koeterwaals, de familienamen en spotnamen, de groet, de sociale groepen in de grootstad en het volksgericht. Hoe graag zouden we die teksten elke van onze volkskundigen in de hand willen geven !

N^r 6 van 1962 brengt eerst een verhandeling van Hermann Bausinger over « Volkskultur und industrielle Gesellschaft ». Hij

(24) Prof. Herbert Freudenthal, Hamburg 36, Holstenwall 24.

konstateert dat de socioloog, in tegenstelling tot de volkskundige, bijna angstvallig vermijdt in contact te komen met alle vormen van kultuurgoed, die als **regressief** kunnen worden beschouwd. De verwarring ligt dus niet alleen in de rangen van de volkskundigen, maar evenzeer en wellicht zelfs méér bij de specialist van aanverwante disciplines.

Walter Hävernich handelt over de kleding en kledingsgebruiken bij de leerlingen van Hamburgse scholen van 1921 tot 1939, waarna Karl Veit Riedel in zijn studie «Volksliteratur und Massalesestoff» enige markante problemen aansnijdt, die verband houden met de zogenaamde «Volkslektuur». Het is ons onmogelijk, deze belangrijke verhandeling hier samen te vatten. Wijzen wij er slechts terloops op, dat het volgens de auteur volstrekt fout zou zijn, de «volkslektuur» met de wapens van de «kunstkritiek» te lijf te gaan.

De «volkskundliche Streiflichter» van Herbert Freudenthal handelen ditmaal over het «geschiedkundig bewustzijn bij het volk en meer bepaald over de expressie: **die goede oude tijd**». Terloops behandelt hij hierbij het probleem van de traditie. Deze is ongetwijfeld een basiselement van de volkskunde, maar ze **volstaat niet**.

De opdracht van de volkskunde — aldus Freudenthal — is **diagnose**. De **therapie** ligt eventueel bij de volksopvoeding. De volkskunde zelf is **geen** volksopvoeding, wél kan ze zich daarvan ten dienste stellen.

A. VAN HAGELAND

Zwaarddansen vroeger en nu

Na de grondige studies van Kurt MESCHKE (Schwerttanz und Schwerttanzspiel im Germanischer Kulturkreis Leipzig 1931) en Richard WOLFRAM (Schwerttanz und Männerbund, Kassel 1935-37) heeft Miss VIOLET ALFORD, die op 13 september 1962 te Luik tijdens de Europese Volkskundeconferentie een lezing heeft gehouden met de welsprekende titel **England has no Carnival**, de tijd rijp geacht om een nieuw boek over het onderwerp te schrijven, **Sword Dance and Drama** (London, Merlin Press 1962, 222 p. met 1 kaart en 12 foto's, 30 sh.). Miss Violet Alford, een autoriteit inzake volksdans en volksdrama, had reeds in haar werk **The Singing of the Travels** een korte studie geschreven over de kettingzwaarddans in Spanje.

In haar nieuw boek geeft zij een uitvoerig overzicht van de zwaarddansen en het zwaardspel in Europa nl. in Groot-Brittannië, in het Zuiden (Zuidwest-Alpen, Provence, twee Adriatische Eilanden, twee eilanden in de Middellandse Zee), Nederland en België (p. 97-105), Duitsland en Oostenrijk, Tjechoslowakije, Hongarije en Roemenië en het Iberische Schiereiland (het hele deel VI).

De auteur ontwikkelt in dit boek haar thesis over het ontstaan van de zwaarddans, namelijk dat er verband bestaat tussen mijnstreken en de verspreiding van de zwaarddansen in Europa. Na elk hoofdstuk geeft zij een tabel met naast elkaar de plaatsen waar vroeger zwaarddansen werden uitgevoerd of thans nog voorkomen en de plaatsen en streken waar in het verleden of het heden aan mijnbouw werd of wordt gedaan. Dit stemt inderdaad overeen met zowat twee derde van de gevallen. Daaruit besluit zij dat de oorsprong van de zwaarddans te vinden is bij de dansende metaalbewerkers van de oudheid.

Bij de beschrijving van de heft-en-punt-zwaarddans vergeet men al te licht de kettingformatie, maar heeft men alleen oog voor de zwaarden, waardoor men dan voor de oorsprong denkt aan de krijgdsdans.

De kettingdans gaat ongetwijfeld de zwaarddans vooraf.

Hoe zijn dan zwaarden in de handen van de kettingdansers gekomen? Daarin ligt de werkhypothese van de auteur, die ik daareven heb omschreven. Van de ontdekking van metaal werd onmiddellijk door de mensen die het bezaten gebruik gemaakt om hen te doden die het niet bezaten. De eerste voorwerpen waren wapens. Zoals met andere ontdekkingen werd aan het waardevolle metaal een grote magische kracht toegekend. Griekse en Latijnse auteurs verhalen over dansende priesterbroederschappen, de Korybantes, de Kuretes, de Daktyles en de Iapiges. Deze dansten rond massa's ruw brons die uit de hemel waren gevallen om die te beschermen door hun eigen magische bewegingen. Naast die beschermende taken werden de dansende broederschappen ook belast met het inluiden van de lente, door allerlei geluiden en lawaai en door springen. De meeste onderzoekers zijn het erover eens dat deze priesterbroederschappen de eerste metaalbewerkers waren, mijnwerkers, smelters en smeden. Zij brachten het metaal naar de beschavingen van het Nabije Oosten, Mycene en Kreta. Deze ambachtslieden zochten nieuwe gebieden waarin ze konden werken en handel drijven. Daardoor maakten

de verhalen over magische dansers in grotten plaats voor verhalen over smedenfamilies, die in groot aanzien stonden, zelfs soms werden gevreesd en een vrij afzonderlijk leven leidden. Eerbied voor smeden bleef door de eeuwen heen bestaan; denk b.v. aan Wieland thans voortlevend als Wayland Smith op the Berkshire Downs above Ashbury. Toen de dolk evolueerde tot een zwaard, bekwam de bezitter groter macht en een sterkere magische kracht. In die extra-macht schijnt het ontstaan van het magische zwaard uit de volksverhalen en -liederen te liggen (Excalibur, Oscalon, Birting). Nadien kwamen de bronzen en ijzeren voorwerpen ook in handen van de landbouwers. Het is in de tijd dat de zeldzame metalen voorwerpen werden gepopulariseerd, dat volgens Miss Alford de magische zwaarden werden gebruikt als versiering en bescherming van de oude kettingformaties en zonnecirkels in de landbouwgemeenschappen. Deze fusie kan heel natuurlijk zijn gegaan. Men mag veronderstellen dat die zwaarden geen strijdzwaarden waren maar cultusvoorwerpen, speciaal daarvoor gemaakt en onscherp, zoals thans ook het gebruik van gildevoorwerpen welbekend is bij de zwaarddansers. Tenslotte hebben ook de oude initiatieritussen bijgedragen tot de vorming van wat thans de kettingzwaarddans is.

Zoals de auteur zelf zegt zal haar theorie door de latere onderzoekers worden verworpen of geadstrueerd wanneer nog meer gegevens aan het licht zullen komen.

Wat ons speciaal interesseert, is Part IV nr. 10, waarin Schr. Nederland en België bespreekt. Brugge heeft de eer de eerste geschreven getuigenis te bezitten over een zwaarddans n.l. a° 1389 in de Inv. des Archives de Bruges. Dit gebied

telt verder een honderdtal zwaarddansplaatsen. Er is zeer weinig connectie met mijnbouwgebieden. Slechts op twee plaatsen worden of werden nog zwaarddanses uitgevoerd, te Neder-Over-Heembeek (en niet Humbeek, zoals Schr. p. 102 en 131 schrijft) en te Westerlo, waar b.v. in 1946 de Traweitel- of Trawanteldans door de Sint-Sebastiaansgilde werd uitgevoerd tijdens haar gildefeest. Is dit wel een oude zwaarddans, vraagt zich Prof. Peeters in Eigen Aard p. 216 toch af.

In dit hoofdstukje staan enkele slordigheden bij de spelling b.v. van de plaatsnamen: p. 97: Devanter (l. Deventer), p. 99 Njemingen (l. Nijmegen), p. 130: Nieuwport, Oostdunkerke, Zwijsdorpe (l. Zuutdorpe), p. 131: Bassewede (l. Bassevelde). Op p. 98 leest men «Zuytdorpe, Mourspaye, Grouwe ende Eertwalde» zonder aanhalingstekens of schoon dit wellicht een citaat is. Een moderne omspelling tussen haakjes was gewenst. Nog elders komen onjuiste spellingen voor: p. 100 blauwe jinkins (l. blauwe juupkins), p. 111 für Volkeskunde (l. Volkskunde), p. 128: H. Baillen (l. Baillien), p. 129: Schweizeresch *sic* Archiv. Vooral een juiste spelling van Nederlandse namen en woorden is van belang omdat in het omgekeerde geval buitenlandse lezers kunnen worden misleid. Wij hopen dat in de andere delen, waarover we minder kunnen oordelen, niet dezelfde slordigheid heerst. Deze kleine noot in mineur doet geen afbreuk aan het grote belang van dit boek, dat wel degelijk een bijdrage is tot de Europese vergelijkende volkskunde. De ingesloten kaart met de geografische verspreiding van de zwaardspelen vult de kaart van Meschke aanzienlijk aan.

R. Haeseryn.

Zoeken en Zanten

in vele boeken, langs alle kanten

KARNAVAL

Houding en beschouwing in 1963

De volwassen mens acht zich door allerlei factoren aan zijn persoon en aan het leven gebonden en geboeid: de verantwoordelijkheid jegens overheid en ondergeschikten, de maatschappelijke en zedelijke normen, de sociale plichtplegingen, de familiale opdracht.

Regelmatig wenst hij nochtans even te ontsnappen aan deze normen en vormen. Na een spanning of overspanning van een heel jaar verlangt hij een uitlaatklep; krisismomenten kunnen aanslepen en blijven dringen en wringen, maar de mens dient willens nillens een vrijwording van zichzelf te beleven, door de overwinning op een jaarlange gebondenheid.



Enmaal om de twaalf maanden bestaat er een kans ons even uit ons zelf te halen. De jongen of het meisje is niet meer het kind van de minister of de burgemeester; de man is niet meer de slager of de kapper of de leraar; de vrouw en het meisje is niet langer de bediende, de kuisvrouw of kindermeid.

Karnaval jaagt door de stad, plaagt het bloed, draagt de burgers van hoog tot laag gedurende drie of meer dagen in een ander atmosfeer, naar een soort van ongebonden vrijheid, waar stand en rang door het masker uitgeschakeld wordt.

Vele lieden willen het « incognito » beleven, voor een korte duur « anoniem » wezen, om zo mogelijk anderen ongekend en ongestraft te kunnen tarten en tergen met schimpscheuten en schampere spot, om door lied en dans met vrienden of met vreemden lol en jolijt op te stapelen, of om door een dwarrelende bedwelming van drinken en zingen en springen eenmaal een zenuwslopende een-tonigheid te verslaan.

« Het carnaval is het bewijs, dat in iedere burger de fantast schuilt die spot met de massieve muren, die hij zelf optrekt », getuigt de auteur Menno ter Braak (Eibergen 1902 - 's Gravenhage 1940) in een essayistisch werk, waar hij de ontoereikendheid der meest vereerde levenswaarden betoogt. (1)

Tijdens de karnavaldagen zingen onze burgers, de zogenaamde wijzen, de lof der zotheid op alle tonen en in alle maten. De nette wetten spellen geen les en tellen geen sancties meer. Alleen het gekke gokken met het gezag, met de anderen en met zichzelf komt er van pas!

Aldus beschouwt de burger van 1963 het carnaval.

Oorsprong

De lust om de overheid en de medemensen in bonte tonelen vol scherts voor te stellen en te bespotten, klimt tot de klassieke oudheid terug. Mej. H.C.A. Grolman rangschikt het carnaval als vruchtbaarheidsrite en breidt het uit tot de Bacchanaliën van de Grieken en de Saturnaliën, Lupercaliën, Hilariën en Liberaliën van de Romeinen. (2)

Bij de viering van Bacchus in Griekenland speelden de vrouwen die thyrsostaven met wijnranken omwonden droegen, een belangrijke rol. In een atmosfeer van onbepaalde vrijheid spotten ze met alles en allen; elkeen was verkleed, als nymf of als sater en was in dierenhuiden gewikkeld. Gemaskerde saters stelden onzalige zielen voor; de vrouwen trokken in een wilde optocht naar de bergen, waar ze 's nachts bij fakkeltochten feest vierden, waarbij ze in extase de god in zich meenden te voelen en waarbij ze bokjes en hinden slachtten om het vlees rauw te verorberen.

De Romeinen hadden het feest overgenomen; hun spotfeesten vertoonden er ruim gelijkenis mede. De Saturnaliën, feesten ter ere van Saturnus op 17 december, brachten uitbundige vrolijkheid bij de tempel van de god, tijdens het herdenken van het gouden tijdperk — de heerschappij van Saturnus beduidde de aurea saecula —, en tevens een uitgelatenheid in de woonhuizen, want tijdens deze dagen verdween het verschil in stand: de meesters trakteerden de slaven en zaten naast hen aan tafel. De kans tot spotten en gekscheren ontstond door de gelijkheid en onafhankelijkheid in die feestdagen, dewelke tijdens de keizertijd drie, vier tot zeven dagen duurden.

De Lupercaliën zijn volgens de enen gebonden aan Pan, de god van herders en jagers en bevruchter van de kudden, volgens de anderen aan Lupercal, een grot in de helling van de Palatijnberg, waar volgens de traditie een wolvin de stichters van Rome, Romulus en Remus, zoogde als een moeder. Het hol waar de wolvin zich verschool, kreeg de naam Lupercal (Lupa = wolvin). Sommige auteurs veronderstellen, dat Lupercal de stammen « lupus » (wolf) en « hircus »

(1) Menno ter Braak. Het Carnaval der Burgers. Verzameld werk, Uitg. G.A. van Oorschoot, Amsterdam, 1930.

(2) H.A.C. Grolman. Nederlandse Volksgebruiken. Kalenderfeesten. Zutphen, W.J. Thieme en Cie, 1931, blz. 130 en v.

(bok) verenigt; het feest stond zeker in verband met zaaitijd en oogst, met wasdom en vruchtbaarheid. De bedienaars van de eredienst, de Luperci, die het feest op 15 februari vierden, hielden een luidruchtige en woelige processie van uit het wolvinnehol rond de Palatijnheuvel en waren gekleed in dierenvachten en met stokken gewapend. (3)

De Hilariën vormden het slot van een reeks feesten die duurden van 15 tot 27 maart ter ere van Cybele; tijdens het slot droeg men beelden van goden en weerklonk de kreet « Attis is verrezen »; vele vierders waren verkleed en droegen maskers; ze smeekten de wasdom voor de veldvruchten af.

De Liberaliën, optochten ter ere van de Liber Pater, de god der vruchtbaarheid, grepen plaats op 17 maart. De aanhangers droegen een phallus (voorstelling van het mannelijk lid) in de stoet mede.

Een uitbundige vrolijkheid en de drang om de vruchtbaarheid op te wekken of te versterken, kenmerkt deze feesten. De idee nopens de vruchtbaarheid schoof naar de achtergrond, terwijl de ontspanning de hoofdzaak werd. In de eerste eeuwen van onze tijdrekening namen kristenen deel aan deze feesten; ze versierden kerken en altaren en vierden met zang en dans. Priesters namen er zelf aan deel, tot de kerk besloot de spotfeesten te leiden. Vandaar stammen de narrenfeesten in de middeleeuwen, tijdens de Dertiennachten. Bij de aanvang van de vijftiende eeuw hadden de kristenen hun carnaval; ze verkleedden zich als duivels en geesten; zoals de Romeinen het verschil in stand opgeheven hadden tijdens de Saturnaliën, hebben de kristenen in illo tempore het verschuil in geslacht uitgeschakeld door middel van vermomming.

De Franse revolutie duldde de potsiclijke en rumoerige tonelen niet, maar in 1823 richtte de stad Keulen opnieuw het carnaval in en de Vastelavond beleefde een hergeboorte als een algemeen erkend spotfeest. (4)

De heer F.E. Farwerck snijdt het vraagstuk van het ontstaan en van de naamverklaring grondig aan in een nummer van « NEHALENNIA » (5). Hij vermeldt hoe sommigen meenden, dat de carnavalviering een kerkelijke oorsprong zou hebben gekend, hoe men trachtte de naam af te leiden van het vasten dat erop volgde: « caro » (vlees, Latijn) en « vale » (vaarwel); hoe men ook een verklaring zocht in de vorming van de naam uit caro en « avallare » (verminderen).

De stelling van de auteur luidt, dat de gebruiken voor een ruim deel veel ouder zijn dan het kristendom en dat het zoeken naar de gebruiken zelf meer licht zal brengen nopens de oorsprong, dan het speuren naar de naamverklaring.

De onnegang met de scheepswagen, de carrus navalis, zichtbaar op Zweedse rotstekeningen uit de bronstijd, ook vermeld bij Tacitus, een Romeins geschiedschrijver (55-117), behoort tot een van de oudste bestanddelen van de jaarlijkse ommetocht. De naam « vastenavond » in verband met een vruchtbaarheidsfeest (vastelavond); oude cultische ommegangen, gepaard met verkleeden en vermommen; de nar, in zijn rol van dief, betrokken bij het steelrecht; deze factoren wijzen er op, dat dit feest zou stammen uit een oud vruchtbaarheidsfeest.

Dhr. S.J. van der Molen (6) behandelt deze viering ook uitvoerig in zijn

(3) Vangencchten, K.: Het antieke Rome. De Nederlandsche Boekhandel, Antwerpen, 1948, blz. 25.

(4) Grolman, H.C.A., o.c., blz. 133.

(5) Nehalennia, driemaand. tijdschr., gewijd aan de studie der Westerse Oudheid en de naderking daarvan tot op heden. Redaktie-adres: Lorentzkafe, 31, Leiden. Zesde jg., 1961, nr. 4, blz. 118-129, 6 ill.

(6) Zie de vermelding in « Volkskunde op nieuwe Banen ». A. van Hageland, O.Z., 37c jg. (1962), blz. 71-80: « Carnaval, de bonte storm ».

merkwaardige uitgave « Levend Volksleven ». Hij legt de nadruk op de organisatie, de plaatselijke verschillen en de motoren van het feest, de Karnavalsverenigingen.

Vieringen

De h. Dr. Tj. W. R. de Haan heeft negen jaar geleden, in een zeer gedegen studie de « Vastenavondviering in Nederland » belicht en uitgediept. (7) Hij legt er de nadruk op, dat de volkskundigen verplicht zijn heel wat meer begrip te hebben voor de eigentijdse volksvreugde.

Deze luttel nota's streven er naar de aandacht in en buiten onze provincie wakker te schudden voor onze groeiende en bloeiende karnavalfeesten, en om een begin van een studie tot stand te brengen.

Oost-Vlaanderen zelf telt heel wat steden en gemeenten die het carnaval langs een officieel feestcomité, langs een vereniging voor vreemdelingenverkeer (V.V.V.), of okkasioneel en spontaan vieren. De lijst die absoluut geen waarborg voor volledigheid biedt, telt : Aalst, Assenede, Baasrode, Dendermonde, Deurle, Gent, Hamme, Lebbeke, Lede, Lokeren, Ninove, Oostakker, Ronse, Rupelmonde, Wetteren, Zelzate, Zottegem.

a/ Ouderdom. De meeste feesten zijn nog vrij jong, in hun huidige vorm. Aalst beleeft in 1963 zijn 35e carnaval, Ronse zijn 13e Bommelstoet, Wetteren zijn 6e carnaval, Knesselare zijn 7e, enz.

b/ Sommige inrichters stellen zich niet tevreden met lokale of regionale groepen, maar trachten het feest op een interprovinciale en internationale leest te schoeien, niet alleen door de deelnemende groepen, maar tevens door het uitnodigen van prinsen uit andere lokaliteiten. In Dendermonde verbroederen de vierders met de Herenthoutse carnavalprinsen en Zelzate vraagt de prins uit Sas-van-Gent; in Blankenberge verbreedden ze de horizon met officiële genodigden uit Brussel, Oostende en Duisburg!

De
Bloemenfee
te Aalst



(7) Dr. Tj. W.R. de Haan : « Vastenavondviering in Nederland ». Oostvl. Z., 31e jg., 1956, nr. 1, blz. 3-19.

c/ De verkiezing van prins carnaval verloopt in de ene gemeente volgens een vaste ritus, in de andere treedt een evolutie in het gebruik. In Aalst kan de prins niet meer drie jaar na mekaar verkozen worden, zodat hij zeker geen keizer wordt; in Dendermonde bestaat deze kans wel. In Wetteren voert men thans in 1963 het gebruik in een prins te kiezen.

De verkiezing van « prins » kent een ongewone uitbreiding en titulatuur.

In Aalst komt er sinds 1962 een « Bloemenfee » bij van pas; in Ronse kiest men een koning en een koningin; in Ninove verkrijgt de kandidaat die de tweede uit de bus komt, een soort troostprijs, door de titel « jonker van de stad Ninove »; in Zottegem verscheen vanaf 1958 « carnavalprins Sotto I » en de nar « Sotteletto de Laatste »; in Zelzate ontdekt men een hele reeks: vooreerst een « Miss Katte Karnaval », maar op « wijvekes zaterdag » zoekt en vindt men « 't schoonste katje », « 't schoonste oud wijveke »; in Brugge, om even buiten de provincie te wippen klinkt het poëtisch; naast de prins kiest men een « Roosje van Brugge »; een eind verder aan zee seint men, dat Oostende een « prinsenpaar » kiest op de wijk Mariakerke; in het visserskwartier vindt men een jeugdprinses en een jeugdprins; in Nieuwpoort houdt men er een karnavalkoningin op na, terwijl ook de Schelde een lieve fee te voorschijn tovert te Rupelmonde; in Oostduinkerke hebben de prinsen blijkbaar blijvende waarde: de huidige verkozene schouwt er op 10 maart, samen met de negen voorgaande prinses, vanop de eretribune de stoet.

d/ In vele lokaliteiten betreft het geen gemeentelijke viering, maar is het feest beperkt tot een zaal, een herberg, een wijk. B.v. Baasrode: de uitbater van de zaal « Schipke » nodigt verklede groepen en laat prins carnaval verkiezen. Gent ziet jolijt groeien en stoeien in een bal in de « Casino », maar de ganse « Voormuide » spant zich in om o.a. door feestelijke verlichting een carnavalstemming tot stand te brengen; op menige plaats verzorgt een sportvereniging een carnavalbal, b.v. de voetbalklub in Oostakker; in Deurle geschiedt het zoals in Baasrode, verkiezing van prins en prinses Riva in de zaal Riva (in 1962 twee Gentenaars!); in Lebbeke stroomden de « Verenigde Statievrienden » samen in de zaal Corso om carnaval te vieren en een prins te kiezen; in dergelijke omstandigheden geschiedt de verkiezing dikwijls om middernacht.

e/ In menige gemeente oordeelt de prins, dat zijn gevolg en zijn aanhangers in een speciale « orde » moeten aansluiten, zo ontstond te Oostende de orde van de Kloeffe, in Oostduinkerke van de Garnaal, in Dendermonde van het Ros Beiaard, in Ninove van de Wortel, in Brugge de garde van de torentrekkers; in Blankenberge de konfrerie van de Leute, enz.

f/ Verbranden deed zich vroeger voor, om symbolisch een einde te stellen aan de winter. Nieuwpoort spant de kroon, waar de inrichters een heks verbranden, bij wijze van carnavalstoet; Janne Panne genoot er het triestig voorrecht in het openbaar verbrand te worden in 1650; thans herhaalt er zich de sombere plechtigheid in een leuk vertoon. In Zelzate verbranden de feestvierders een kat (op de wijk De Katte); ook in Ninove speelt men duchtig met vuur om een pop te verbranden; in Aalst verbrandt men de dinsdagavond laat vastenavondzotten van op het Belfort.

g/ In Geraardsbergen gooien de burgervader en hoogwaardigheidsbekleders « krakelingen » naar de menigte die toegestroomd is op de Oudenberg; in Ieper slingerden ze vroeger levende katten naar de massa, thans alleen fluwelen katten of zo; in Oost-Vlaanderen blijven de inrichters niet ten achter, in Aalst gooien ze ajuinen en « een gouden ajuin », terwijl de Ninovieters op hun beurt vele wortels en « een gouden wortel » te grabbel gooien; in Tongeren toont groot en klein zijn talent om te grabbelen naar snoep en brood!

h/ Juffr. Grolman citeert in haar werk een refrain van een lied in 's Hertogenbos. (8)

*Hup, Marjanneke,
Stroop in 't kanneke
Hup, 't is vastelaovend,
Hup, Marjanneke,
Stroop in 't kanneke
Want 't is carnaval.*

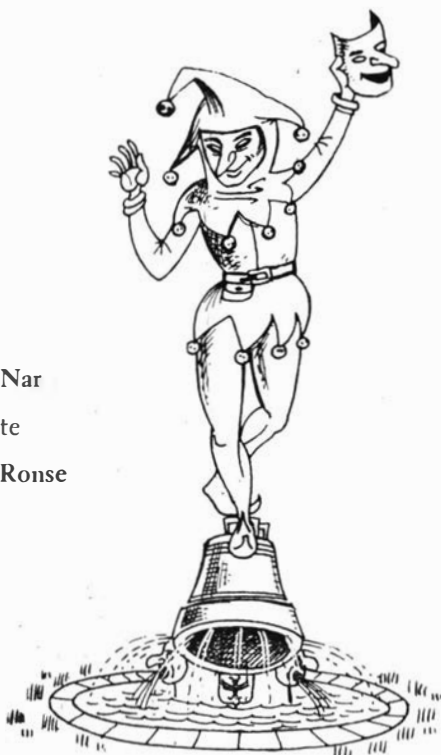
*Hoep, Marjanneke
Koopt er e kanneke
Al met den vastenavond
Hoep, Marjanneke
Koopt er e kanneke
Al met den carnaval(1)*

*Hoep, Marlieneke
Koopt er e kinneke
Al met den vastenavond
Hoep, Marlieneke
Koopt er e kinneke
Al met den carnaval(2)*

Variante 1 en 2 zongen ze me voor, in de buurt van Oudenaarde. Treft er geen wondere overeenkomst tussen een lid in 's Hertogenbos (gepubliceerd in '31) en een variante in Zuid-Oost-Vlaanderen, opgetekend in 1961? De h. Richard Vankenhove besteedde in 1932 ruim twintig bladzijden aan het karnavallied. Zou onze radio daar geen aandacht en uitzendingen aan besteden? (9)

i/ Carnaval biedt niet alleen gelegenheid tot schimpen en spotten, maar tot dolle grappen tussen steden. Het schitterend werk van ons lid Hugo van Hese levert het onweerlegbaar bewijs daarvan. (10) In Tongeren hebben de vierders in 1962 een stunt uitgehaald die de ganze Ambiorixstede in spanning deed meelevens en meejuichen. De reus «Rukes» en zijn zoon «Jeanke» (of hun plaatsvervangers althans) begaven zich naar de hoofdstad om er een Tongerse mijlpaal te stelen die er in een museum berustte. Tijdens de overdracht van de stedelijke macht aan de Prins Carnaval hebben de overheidspersonen de kostbare paal op de pui van het stadhuis onthuld!

Nar
te
Ronse



Het voorbeeld van de ontvoerde mijlpaal past hier, vermits de reuzen op talrijke plaatsen deelnemen aan de carnavalstoet, b.v. te Aalst, Assenede, Dendermonde, Lede, Ronse, enz.

j/ Ronse roemt er zich op de eerste carnaval van het jaar te houden, nl. de maandag na 6 januari. Het feest draagt de naam «zotte maandag». Sinds wanneer vieren ze het? Nie-

(8) Grolman, H., o.c., blz. 140.

(9) Vankenhove, Richard: Het Volksleven in het Straatlied. Gent, 1932. blz. 21-41.

(10) Hese, H. van: De Rivaliteit tussen Aalst en Dendermonde, vroeger en nu. Uitgave: Bond Oostvlaamse Volkskundigen, Gent, 1962.

mand verstrekt een nauwkeurig antwoord. In elk geval sedert vele generaties, maar niet iedereen nam er deel aan; degene die vroeger op de vooravond van Driekoningen bij het trekken van de koningsbrief de zot kreeg liep op « zotte maandag » verkleed en gemaskerd door de stad om vrienden en bekenden stout en bout met schimpscheuten te bekogelen. Aldus liepen er talrijke zotten in verscheidene buurten; de sporadische feesten zijn knap gegroepeerd om thans uit te groeien tot een luisterrijk en internationaal bekend volksfeest.

k/ In de Egmontstede Zottegem koos men een rare term « Driekoningen-karnaval ». Het « koninglopen » van huis tot huis vond een puike uitleg en beschrijving in nr. 1 van de huidige jaargang (11). De bijval stijgt van jaar tot jaar, terwijl een ware feeststemming door de gemeente zindert. Het traditionele koninglopen in de naburige dorpen lijdt er wellicht onder.

De laatste voorbeelden van Ronse en Zottegem bewijzen, dat bundelen van sporadische manifestaties en de organisatie van nieuwe feesten de volkskundigen niet onverschillig mag laten.

Typisch folkloristische groepen, maar ook sportverenigingen en harmonies, schuttersmaatschappijen, allerlei groeperingen spelen elk hun eigen rol in onze steden en gemeenten om een driedaagse ontspanning van hoog en laag gehalte te verstrekken.

Prins Karnaval, met of zonder prinses, verkrijgt de overdracht van de stedelijke macht voor een beperkte duur, om alleen de wet van uitbundige jolijt te doen heersen.

De burgemeester of schepen wijst op symbolische wijze de macht tijdens de karnavalsdagen toe, door het perkament van de machtsoverdracht te overhandigen, door de sleutel van het stad- of gemeentehuis en de burgemeesterssjerp aan de prins te reiken.

Het feest op halfvasten, of de zondag vóór de Vasten vertoont een rijke wisseling van beelden en gebruiken. Daarom zijn we bij voorbaat elkeen dankbaar die de geplogenheden wil mededelen.

R. van der Linden.

DE KRIBBENVERZAMELING TE MUNCHEN

Het Beierse « Nationalmuseum » te München bezit in zijn afdeling Volkskunde en Volkskunst een kribbenverzameling, die oorspronkelijk teruggaat op een stichting van de bankier Max Schmiederer. Deze verzamelde de beste voorbeelden van kribbenkunst, die sedert het einde van de 16e eeuw in Zuid-Duitsland ontstond en vooral in de 18e eeuw in Zuid-Duitsland en Italië een grote verspreiding kende. In 1892 schonk hij zijn verzameling aan het museum. In die kerstkribben is een stuk oud volksgebruik bewaard gebleven, dat teruggaat tot in de late middeleeuwen, toen men in de kerken Kerst- en Driekoningenspielen opvoerde. In de 18e eeuw beleefde de kribbenkunst over geheel Europa een grote bloeitijd. De kribbenverzameling van Schmiederer, die ongeveer 8.000 figuren omvat, was door haar verscheidenheid reeds van bij het begin enig in de wereld. Ondertussen is

(11) Haelman, G. & M. : Driekoningenfeest : « koninglopen » en « koningzotdag ». O.Z., 38e jg. (1963), blz. 16-17.

Nederland en Wallonië zijn reeds in het bezit van een « Karnavalboek » : D.J. van der Ven : Het Carnavalsboek van Nederland. Heerlen, 1951.

Le Carnaval en Wallonie. La fédération des groupes folkloriques wallons. Etudes carnavalesques. Uitg. Fédération du Tourisme de la Province du Hainaut, Mons, 1962.

Het Laatste Nieuws gaf het cliché blz. 59 in bruikleen; de Federatie voor Toerisme in Oost-Vlaanderen de twee overige clichés.

zijn nog belangrijk verrijkt door latere aanwinsten, die het totale beeld afronden. De verzameling bevat thans voor de helft kribben uit de klassieke landen van het kribbengebruik nl. uit Beieren, Tirol en de Provence, voor de andere helft Siciliaanse kribben en vooral de virtuose figuren en tafereelen, zoals zij in de 2e helft van de 18e eeuw aan het koninklijk hof te Napels zijn ontstaan.

Uit « Inter Nationes » (Bonn dec. 1962, p. 28-39. R.II.

VADERLANDSE GESCHIEDENIS... EN MODERN VERKEER IN 1901

Over Koning Albert toen hij nog prins genoemd werd.

Men zal zich het bezoek herinneren onlangs door prins Albert te Waver gebracht. De koetsier die het rijtuig van de prins voerde, het stadje niet goed kennende, verdoolde in een eng straatje zonder einde. Het was onmogelijk er uit te geraken, zonder het rijtuig op te lichten en te keeren. De omtrek was verlaten; de menigte had het rijtuig niet kunnen volgen. Wat te doen? De burgemeester die met den ordonnancieofficier en M. Van Ham, arrondissements-commissaris, bij den prins in de koets zat, wilde hulp halen. De prins verzette er zich tegen, zeggende dat het niet noodig was: « Wij zullen hier zelf wel uitgeraken », voegde hij erbij.

Prins Albert stapte uit het rijtuig, greep een wiel vast, terwijl de anderen hun best deden om de andere wielen op te lichten. Eendracht maakt macht, en men gelukte er in het rijtuig te keeren; de krachtinspanning door den prins aangewend, had er veel toe bijgedragen. De koetsier, die van zijn bok niet gekomen was, kon uit het straatje en op de goede baan geraken. Daar een der gezellen van de prins hem geluk wenschte met de kracht die hij bewezen had te bezitten, antwoordde Zijne Koninklijke Hoogheid glimlachend: « Spreken wij daar vandaag niet meer van, doch binnen veertig jaar zult gij mij het gebeurde herinneren; het zal ons dan veel aangenamer zijn ».

Uit « Het Nicuws van den Dag », dagblad, Brussel, 30 juli 1901, 17e jg. Nr. 179.
M. D.

DE SPOORWEG EN DE VOLKSKUNDE

Een antwoord op « Vragen van lezers », O.Z. 38e jg. (1963), blz. 21.

1. Tot vóór enkele jaren reed op de lijn Aalst-Opwijk-Londerzeel het enige treintje « *Leireken* » dat bij de afschaffing een triomfantelijke viering mocht beleven.

Leireken vervoerde studenten en marktgangers naar Aalst en arbeiders naar Brussel, of juister gezegd naar Opwijk, waar de reizigers aansluiting voor de hoofdstad bekwamen.

Leireken zelf leefde menigmaal mee in mijn folkloristische artikels.

2. De morgen- en avondtrein Dendermonde-Opwijk-Brussel heen en terug — wij noemden dat « vedroem » (wederom = terug) — heette destijds « *de Bokser* ». Vooral bij het beklimmen van de Zellikberg ging hij tekeer al blazend, hortend, stotend en botsend als een bokser. Men kon hem stapvoets volgen. Het was een zeer lange werkmantreintje die alle sociale beroeringen heeft meegemaakt.

In mijn novelle « Jef van den Bokser », een syndikaal verhaal dat in De Volksmacht met een eerste prijs werd bekroond, wordt de trein aangehaald en beschreven zoals hoger vermeld.

Medegedeeld door Eugene Van den Broeck, « Heemschut », Asse.

BORGERHOUT. — Gelegenheidsvaantje « St.-Kristoffel »

Naar aanleiding van de tentoonstelling « Wegen en Vervoer » in het Kasteel te Boelaar, te Borgerhout, sneed de glazenier en houtsnijder Antoon Vermeylen een prachtige lino. Het is de beeltenis van St.-Kristoffel met op de achtergrond een landkaart met tekst « *Met St.-Kristoffel veilig op heemwandeling wegentento 1959 Gitschotel-buurschap Borgerhout* ». De afbeelding gedrukt in blauw op geel papier doet zeer rijk aan.

Van dit vaantje zijn nog enkele afdrukken verkrijgbaar mits storting van het bedrag 10 F op postrekening nr 422067 van F.V.D. Vijver te Borgerhout. Red.

BORGERHOUT. — Strijkijzer- en buurschapmuseum

Vanaf sept. 1962 is het museum open de 4de zondag van de maand van 10 h tot 16 h. Voor groepen is het museum toegankelijk op andere dagen mits een week bij voorbaat een datum aan te vragen.

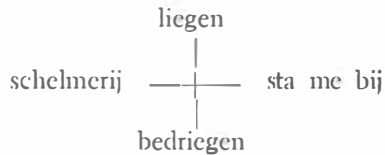
Wat is er te zien? Volgwijze van bezoek, Benedenkamer: schilderwerk van hedendaagse kunstenaars; Keuls aardewerk en Delftse tegels (1625-1650). Inkomhal: werk van kunstenaars uit ons heem. Trapzaal boven: Consciencetentoonstelling in verband met zijn inspiratie ontstaan in ons heem (1812-1962). Bovenkamer: de ontwikkelingsgeschiedenis van het strijkijzer vanaf de Middeleeuwen tot heden; afbeeldingen in verband met het kleermakersambacht. Verder nog: voorwerpen behorend tot volkskunst, volkshuisraad, volksdevotie, lokale geschiedenis. Red.

Kruisteken van de handelaar

Jaren geleden genoot de handelaar geenszins het vertrouwen van de verbruiker. De slogan « Laat u niet beetnemen » van de jaren 1948-50 werd zelfs van officiële zijde gelanceerd en was een uitvloeisel van dit wantrouwen. Gelukkig behoort op onze dagen dit ongewettigd wantrouwen tot het verleden zowel vanwege de verbruiker als vanwege officiële instanties.

Een oud spotgezegde « *Mulders en bakkers zijn dieven en pakkers* » is nu nog gangbaar in de volksmond zinspelend op sommige bestaande mistoestanden in ambachten en neringen.

Zegspersonen uit Aalst en Eeklo deelden ons mede, dat sommige handelaars er een speciaal (kruis)teken op nahouden. Ze brengen de rechter hand aan het voorhoofd en zeggen « *liegen* », aan de borst « *bedriegen* », aan de linkerzij « *schelmerij* », aan de rechterzij « *sta me bij* ».



R. I..

Toneelschrijver Gaston Martens uit Deurle, 80 jaar

We zouden aan onze plicht van volkskundigen te kort schieten moesten we nalaten te vermelden dat de toneelschrijver Gaston Martens tachtig jaar wordt in de maand april 1963.

Zoals de auteurs A. Coolen en F. Timmermans gegrepen hebben voor de uitbouw van hun toneelstukken in de rijkdom van het volksleven, zo ook heeft Gaston Martens geput aan de bron van het volksleven. De pittoreske volkstypten,

in hun alledaags doen en laten, laat hij optreden in hun milieu van bijgeloof, sprekend in hun pittige taal vol kleurenpracht. De schrijver heeft het zelf meermaals beklemtoond, dat zijn werken ontsproten zijn uit het volk en gesitueerd worden in zijn dierbare Leiestreek.

Uit zijn œuvre citeren we volgende titels: Paus van Hagendonck, Leentje uit het Hemelrijk, Paradijsvogels, Het dorp der mirakelen, De blijde begrafenis van Klakke Verdoest. De roem van Gaston Martens overschreed de grenzen van ons land. Het Dorp der Mirakelen genoot groot succes te Parijs en Paradijsvogels werd verfilmd.

Gaston Martens, tachtig jaar jong!

De auteur woont te Deurle in « Klaverke Vier » omringd door talrijke herinneringen aan zijn kunstenaarsloopbaan en deze van zijn vele vrienden. Vastgeankerd aan zijn streek leeft hij onder het volk dat hem zijn schatten aanbiedt. De geest van de kunstenaar veredelt dit patrimonium en zijn hand schenkt met een mild gebaar duizendvoudig terug aan het volk wat hij van zijn volk ontleend heeft.

De naam van Gaston Martens verdient een plaats in de rij der volkskundigen omdat hij een zanter is. In die hoedanigheid mogen we hem dankbaar zijn en ons aansluiten bij de hulde die hem gebracht wordt. We hopen dat hij nog vele jaren zou mogen zanten op het arbeidsveld van 't rijke volksleven. M. D.

Kroniek van de Bond

DE BOND OP NIEUWE BANEN

Buiten de maandelijkse voordrachten was de Bond zich zo stilaan beginnen beperken tot dit enig teken van leven. Enkele maanden geleden was men ook de noodzakelijkheid gaan aanvoelen van werkvergaderingen en contactbijeenkomsten te houden voor de leden. En men zocht naar meer.

Het openen van het nieuw Museum op de Kraanlei zou de gelegenheid geven om werkelijk leven te geven aan de zin uit onze statuten waar wij lezen « inrichten van tentoonstellingen en alle manifestaties die iets met de volksaard gemeens hebben. » En zo zagen we als eerste pogingen volgende tentoonstellingen en liederenavond.

Naklanken van T.V.-uitzending « Gent 1900 », opening van Museum voor Volkskunde en de Gentse Dag op de Europese Volkskundeconferentie.

Op zondag 9 december werd een tentoonstelling gewijd aan foto's die genomen werden tijdens hogergenoemde gebeurtenissen en plechtigheden. Leden en belangstellenden waren in de gelegenheid foto's te bestellen.

Deze tentoonstelling ging gepaard met het afdraaien van een band met opname van Gentse straatroepen en liederen van Gent 1900. De opname geschiedde door de Hr. R. Vankenhove, ondervoorzitter.

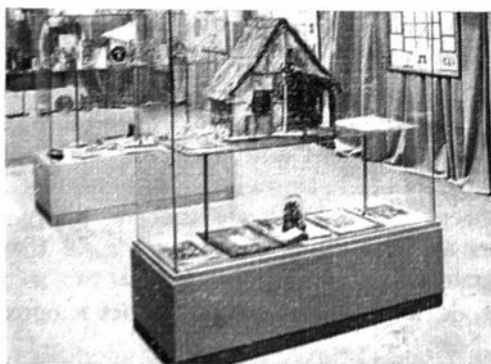
Tijdens deze bijeenkomst werden nog allerlei herinneringen opgehaald die een gezellige stemming brachten onder de talrijke aanwezigen. Red.

Tentoonstelling. De kerstviering in het volksleven

Deze tentoonstelling werd gehouden van 26 december tot 14 januari en was gewijd aan het thema: Kerst-, Nieuwjaar- en Driekoningengebruiken. Op het verzoek van een paar bestuursleden werd het eerste project gewijzigd en georiënteerd naar een tentoonstelling-verkoop van santonsbeeldjes uit Zuid-Frankrijk. Toen het echter bleek, dat de nodige Franse hulp door de te korte tijdspanne moest te klein zijn en misschien te laat komen werd inderhaast beroep gedaan op onze leden, op Musea en Volkskundige- en Heemkundige kringen van Oost-Vlaanderen en zelfs van daarbuiten.

En toen wij op 26 december onze genodigden mochten begroeten, was de zaal van het poppenspel in een stemmig tentoonstellingszaaltje hertoverd. De heer konservator Boes, als gastheer, begroette de zeer beperkte genodigdenschaaar, waaronder de heer Claeys, Burgemeester; de heer Vander Stegen, Schepen van Onderwijs en Toerisme; de heer Tavernier, voorzitter van de Vrienden van het Museum; de heer R. van der Linden, voorzitter van de Bond en verschillende bestuursleden; de heer Peleman, konservator van het Museum van Rupelmonde. De heer Boes verleende het woord aan de heer Vankenhove, ondervoorzitter van de Beheercommissie van het Museum en die het initiatief van de tentoonstelling nam. Spreker wees op de hogeraangehaalde moeilijkheden van het eerste uur en vertelde op welke manier de zeer belangrijke uitgestalde voorwerpen en dokumenten konden worden samengebracht tot een waarlijk bezienswaardig geheel. Hij sprak een hartelijk woord van dank uit aan het adres van de heren De Boever, Van Belle en Ad. Van De Walle voor de geschonken hulp onder vorm van tentoonstellings- en versieringsmateriaal, en vooral aan het adres van de heer Boes, zijn zoon en zijn personeel, evenals onze leden, de heren Van Bost en Weze voor daadwerkelijke hulp die zij boden bij de oprichting van de tentoonstelling.

De heer Burgemeester Claeys loofde én de gedane inspanning én de waarde van de samengebrachte voorwerpen, en verklaarde zich gelukkig om tot de opening te kunnen overgaan, aan de inrichters veel sukses toewensend.



En nu begon de rondgang. In menigvuldige kaders bewonderden wij een grote reeks nieuwjaarskaarten van werklieden van stadsverlichting, reinigheidsdienst, burgerwacht, handelshuizen, geboortedegenijen enz. Wat we zagen, was slechts een greep uit de zeer rijke verzameling van de Bond en door de heer Van Wesemael sinds vele jaren rationeel geklasseerd. Dat ook de heer Van Bost heel wat

van zijn verzameling nieuwjaarskaarten had aangebracht hoeft geen betoog. Hij stelde nog ten toon: prentjes, gravuren, volksprenten, reuzepatacon, een oud kribbeker en speculoos- en nieuwjaarsgebakvormen met motieven uit de kerstkring. Verder waren er nog oude kribbekers, waarvan eentje uit de verzameling van het Museum, een in bruikleen gegeven door ons lid de heer De Vaere, door juffrouw Cafmeyer uit Brugge en door het Museum van Brugge. Dit laatste stuurde insgelijks twee reuzepatacons, een zeer mooie speculoosvorm en boeken

(van de heer Prof. Dr. Strubbe). De heer Cornelis uit Denderleeuw gaf ons een prachtkribbe te leen, die, tot ons groot genoegen op het einde van de tentoonstelling, in eigendom aan het Museum geschonken werd. Het Museum van Aalst leende ons een reeks patacons. Konservator Pelemans van Rupelmonde kwam aandragen met prachtige op hout geschilderde typen van Driekoningen, opgeplakte uitknipsels uit bladen die ook geschonken werden aan de bibliotheek. Ons lid, de heer De Groote, exposeerde (hij, als Gentenaar) santons uit Zuid-Frankrijk met bijgevoegde kribbe. De heer en mevrouw J. Temmerman bekwamen een reuzensukses met hermaakte, zeer stipt van model en prachtig van versiering, ouderwetse nieuwjaren in peperkoek. De heer van der Linden, voorzitter, bracht ons een werktuig voor het vervaardigen van « fondants », dienende ter versiering van nieuwjaarskoeken (hij liet het voorwerp in bruikleen voor ons Museum). Wij hielden voor het laatst de prachtzending van de grote verzamelaar de heer Gabriël Braeckman uit Wetteren, ons aangebracht door zijn dorpsgenoot de heer Joris Clinckspoor, sekretaris van de plaatselijke Heem- en Geschiedkundige Kring. Twintig ingelijste voorwerpen in zilver, brons, gips en koper geplaatst in een prachtvitriene, vormden zeker de « clou » van de tentoonstelling. De motieven hadden betrekking op de kerstviering.

Ondanks het slechte weder kwamen nog heel wat kijklustigen op bezoek. Toen een kleine reeks santons, geschenk van de heer Carbonel van Marseille (voorzitter van de vereniging van Franse santonniers door tussenkomst van de stad Arles) toch aankwamen, werd besloten de duur van de tentoonstelling met acht dagen te verlengen. Zeer gure weersomstandigheden deden echter op 14 januari én de tentoonstelling én het museum sluiten.

Aan alle medewerkers onze beste dank.

Muziek- en zangavond gewijd aan de kersttijd

De vertoning ging door in de kapel van het Museum, zaal die de naam draagt van « J. Vermeulen ». Ondanks het slechte weder : sneeuw, ijzel en barre koude kwam de zaal voor driekwart vol. Het zaaltje was stemmig versierd in kerststijl.

De heer R. van der Linden hield het openingswoord, de aandacht vestigend op die eerste grote uiting van levende volkskunde.

Toen nam de heer R. Vankenhove de leiding over. Telkens gaf hij een kort commentaar over ieder of een groep van uitgevoerde liederen. Achtereenvolgens aanhoorden de aanwezigen Vlaamse, Franse, Spaanse, Duitse, Oostenrijkse, Engelse, Zwitserse en Italiaanse Kerst-, Nieuwjaar- en Driekoningenliederen. Een groot gedeelte van deze liederen, geselecteerd uit verschillende gekende platen en door de heer Roosen met zeer veel zorg op band overgebracht, vormde als 't ware een basis waarop de rest van het programma zou worden gebrodeerd.

Dat deze eerste samenwerking met de « Vrienden van de Muziek » oprecht werd gesmaakt lijdt geen twijfel.

De aanhef van de samenkomst : het ongeëvenaarde Ave Verum van Mozart, evenals het prachtig Minuit chrétien van Adam, dat het zanggedeelte besloot, waren topprestaties.

Wat echter te zeggen van de prachtige altstem van de jonge zangeres Madeleine Andries die ons op eenvoudige maar verrukkelijke wijze volgende liederen vertolkte : Stille Nacht, Oh Denneboom, Morgen kommt der Weihnachtsman, en ten slotte het nooit genoeg volprezen Susa-Nina. De begeleiding op harmonica door juffrouw Elly van Durme werd door sommigen misschien als wat luidruchtig

bestempeld; nochtans was haar optreden een oprecht volkse en stemminggevende uitvoering.

Met buitengewone belangstelling werd uitgezien naar het optreden van de zeerloper, volks- en sterrezanger Koerke Ratte uit Wetteren.

Op zichzelf werd zijn verschijnen reeds aanzien als een sensatie. Dat hij zou zorgen voor een supper-effect was natuurlijk onvoorzien. Die zeer speciale medewerker bleek, toen hij moest optreden, onvindbaar. Hij was met zorg in zijn woonst afgehaald, en gezien zekere uitlatingen bij zijn aankomst, bewaakt... maar had toch de mogelijkheid gevonden om te ontsnappen en in omliggende gelegenheden even zijn stem te roderen. En toen men reeds alle opzoekingen had stopgezet was hij plots, gedurende de poos, terug verschenen in de volksherberg van het Museum waar hij zijn eerste lied ten beste gaf.

Toen werd bij de aanvang van het tweede deel zijn geheel optreden incens afgewikkeld. Een zeer sensationele verschijning in een eenvoudig pluige (noemt hij zich niet een « officieel bedelaar » ?) het garcel met bellen van de zeerloper over de jas gegordeld, de draaiende ster, vervaardigd uit een paneel van een kleerkast, in de hand. Zo zong hij achtereenvolgens een Kerstlied, een Nieuwjaarswens (opgenomen in O.Z. 37e jg. 1962, nr. 2) en drie sterreliederden. Het procédé is eenvoudig en naïef. Op geliefde wijzen klinken woorden van eigen maaksel; men voelt zich geenszins gechoqueerd als het bekende Napolitaanse Santa Lucia al met eens weerklinkt, met als eindroep « Ave Maria ». Dat de vluchteling die zich al met eens vereerd verklaarde te mogen optreden in zulk deftig gezelschap, zich plots door en door op zijn gemak voelde bleek enerzijds uit zijn uitnodiging tot mejuffer Andries om « met haar schone stem ook ne keer voor hem een liedje te zingen » (wat zeer beleefd maar kordaat werd afgewezen) en anderzijds zijn voorstel om zelf nog eens te mogen zingen. Dat bracht in dit zeer speciaal programma het ietwat onwennig nummertje teweeg van « Op mijn kloefen ». Koerke Ratte doet al zijn verplaatsingen en optreden op zijn klompen, maar het was een zeer typisch voorbeeld van het gewoon repertorium van onze volkszangers. Hij verdween onder een algemeen daverend en oprecht applaus waartussen zich echter een zware zucht van verlichting van de inrichters mengde.

Het was een geslaagde avond. Dat bleek ten volle wanneer de ondervoorzitter van de Beheercommissie van het Museum aan de aanwezigen de vraag stelde of zij met de ingeslagen weg voldoening namen. Een daverend applaus was het sprekend antwoord.

En toen nu bij de ruisende klanken van het machtige Concerto in ré majeur de bewonderaars de kapel verlieten en met stille ingetogenheid... en een beetje schrik het sprookjesachtig zicht van de eerste sneeuw op dat machtig wonder van de binnenkoer van het Alijns aanschouwden, dachten menigen : « les absents ont eu tort ! »

R. V.

Boekbespreking

Dr. P. C. BOEREN, *Heiligdomsvaart Maastricht*, Schets van de geschiedenis der Heiligdomsvaarten en andere Jubelvaarten, 226 blz., 25 afb., Uitgeversmaatschappij « Ernest van Aelst », Maastricht 1962. Prijs fl. 9.95.

Deze schets behandelt: hoofdpunten uit de geschiedenis van de reliekenverering en bedevaartwezen; ontstaan en inrichting der jubelvaarten; historisch-statistisch overzicht der jubelvaarten; de heiligdomsvaart van Maastricht in het bijzonder.

Gezien van het standpunt uit van de volkskunde biedt het boek betrouwbare bronnen voor de studie van bedevaarten en bedevaartgebruiken. In een overzicht van benamingen, die we in de volkskunde algemeen betitelen als « bedevaarten », wordt een onderscheid gemaakt tussen: heiligdomsfeest, heiligdomsvaart, toning (officiële kerkelijke benaming van het reliekenfeest), pardon (kwijschelding of aflaat), Roomse vaart, jubilé, jubelvaart. De veelheid van benamingen vertoont zovele wezens-trekken die gemeen goed zijn, dat het geoorloofd lijkt deze als één historisch verschijnsel te beschouwen.

De auteur verantwoordt zijn studie door erop te wijzen dat er onvoldoende aandacht besteed werd aan de instelling die toningsfeesten of jubelvaarten genoemd wordt. Hieraan werd nog geen speciale studie gewijd. De jubelvaart van Maastricht bood hier een passende gelegenheid.

In het hoofdstuk **Ontstaan en inrichting der jubelvaarten** wordt onze aandacht geboeid door de jubel-spielen, de reliekenkermis, de foren of jaarmarkten en de heiligdomsboekjes.

Bij de reliekenfeesten waren *jongleurs* of *speellieden* altijd van de

partij. In de 14de eeuw werd te Antwerpen aan de pijpers die de ommegangen opluisterden de naam « *menestrelen* » gegeven. Deze stads-speellieden waakten over hun privileges, en weerden de varende pijpers. Uit Maastricht bleef een gezongen Latijns Paasspel bewaard van omstreeks 1200, dat tot in of na 1561 werd opgevoerd in de O.-L.-Vrouwkerk. De gangbare theorie (der 19de eeuw) over het ontstaan van het toneel uit de kerk en uit de liturgie trekt Dr. Boeren in twijfel. In genetische zin is de symbolische activiteit van de priester wezenlijk anders dan het mimische spel van de toneelspeler. Van de andere kant schijnt wel waar, dat het toneel ontstond naar aanleiding van de liturgie.

In Noordwest-Europa was de *reliëkenkermis*, d.i. de reliekentoning bij gelegenheid van kerkwijding of kerkmis zeer gebruikelijk.

Van lieverlede ging de naam ook over op andere reliekenfeesten en ten slotte zelfs op de daaraan verbonden vermakelijkheden.

Gelijk *kermis* ook een *reliëkwe* kon betekenen, die van een bedevaart als geschenk of aandenken was medegebracht, zo kon zelfs op de duur iedere zegening met reliëkweën de naam kermis krijgen.

Nog uitzonderlijker dan de ontwikkeling van reliekenkermis tot heiligdomsvaart was de combinatie van heiligdomsvaart en *foor* of *jaarmarkt*.

Onder *heiligdomsboekjes* verstaat men gedrukte toningsgidsen, hetzij in de vorm van boekjes, hetzij in de vorm van enkele bladen, die de lijst geven der te tonen reliëkweën

en veelal ook de opsomming vermelden van de daarbij te verkrijgen aflaten. Het oudste gedrukte heiligdomsboekje van Tongeren, gedaateerd 1514, bleef nog bewaard.

In het hoofdstuk over de **Heiligdomsvaart van Maastricht in het bijzonder** wordt een uitvoerige beschrijving gegeven over St.-Servatius' leven en legende, en over de Maastrichtse relieken: het kruis van St.-Servatius, het hoofd van St.-Servatius gevat in een borstbeeld-reliekhouders, de bisschopsstaf, de reisstaf, de pateen en de miskelk van St.-Servatius.

De sleutel van St.-Servatius, die zo een voornamelijk rol gespeeld heeft in het volksgeloof, werd tijdens de heiligdomsvaart nooit officieel getoond. Deze zilveren (vroeger vergulde?) sleutel, die St.-Servatius in Rome van St.-Petrus zou hebben ontvangen, behoort tot het type van de zogenaamde Confessio-sleutels. Het pauselijk geschenk was op twee wijzen geheiligd, ten eerste door aanstriking aan Petrus' graf, ten tweede door een partikel van Petrus' Banden dat er in verwerkt is. Volgens de legende zou Servatius de sleutel hebben ontvangen in Rome tijdens een visioen.

In de legende zijn twee versies. Volgens de ene versie kwam de sleutel uit de hemel; volgens de andere versie werd hij door Petrus aan Servatius overhandigd. Voor het bepalen van de symboliek van de Servaas-sleutel beschikt men slechts over vage omschrijvingen (als het openen en sluiten van de hemel, het binden en ontbinden) die evengoed op pauselijke machtsvolkomenheid als op priesterlijke macht ter vergeving van de zonden en extra-sacramentele genademacht kunnen duiden. Blijkens het formulier van de eed van de pauselijke biechtvaders in Maastricht was het de gewoonte aan de pelgrims een uiteenzetting te geven over de sleutelmacht van St.-Servatius. Hieruit blijkt, dat de plaatselijke clerus in de 15de eeuw op een of

sleutelmacht en priesterlijke zondenvergevende macht; waarschijnlijk doelbewust om de legende en het volksgeloof te corrigeren.

Uit de tekst van een toningsformulier van Maastricht (15de eeuw) ontleen we volgende bijzonderheden die thuishoren in vele legenden « ... *Met den selven cleyde salmen uch thonen den pelgryms staff des heyligen Vaders St. Servaes, daer met hy enen draeck heeft gedoet, Ende in Elseten tot eenen tyt hy dorst hadde, maecte mitten seven staff een Cruys opder eerden, daer een fonteyne vuyt spranck, den selven mael braecht hem der Engel een drinckvas, dat noch in deser kerkchen is, daer mit daegelicx grote teyken geschien, ... »*

Het boek is geïllustreerd met 25 afbeeldingen, waaronder een pelgrimsinsigne van Aken uit de 13de eeuw (« vestelke », opengewerkt plaatje in architecturale versiering) en de sleutel van St.-Servatius, 10de(?) eeuw (Maastricht, Schatkamer St.-Servatiuskerk).

We wagen ons niet op het terrein van de cultus om de wetenschappelijke waarde van deze studie te beoordelen. We twijfelen er geenszins aan, dat de naam van de auteur, Dr. C. P. Boeren, alle waarborgen biedt voor het hoge gehalte van de inhoud.

In zijn pelgrimstocht — op zoek naar het waarom — kan de volkundige licht ontleen bij historici en theologen om waarheid te onderscheiden van sage en volksgeloof. Het boek van Dr. Boeren heeft een grote hoeveelheid gegevens bijgebracht om de wetenschappelijke studie van de religieuze volkskunde te verrijken. We mogen de auteur dankbaar zijn omdat hij met zulke nauwkeurigheid een aspect van de bedevaarten heeft behandeld, dat enkel voorbehouden blijft aan specialisten.

Heiligdomsvaart Maastricht verdient een plaats in onze biblioteken; de lektuur en het raadplegen er van mogen we warm aanbevelen.

Dienst voor Volkskundige Opzoekingen

Zanten uit Sleidinge en Kluizen

Van spoken, toveressen en nog al,
te veel om te melden.

1. 't Spookt op 't Zandeken⁽¹⁾.

Op 't Zandeken in de Meulenhoek woondege mij' moeders zuster, ons tante Mele. Zij was daar getrouwd mee Louis V. Zij hadden een dochter, d'oudste, Marietjen, die langen tijd ziek was geweest aan zijn nieren.

Op een zondagavond kwamen de jongens thuis. Ze komen aan 't hekken, en daar lopen daar varkens op 't hof. Ze gingen in huis en zei'en :

— *Maar vader, daar lopen daar varkens op 't hof; zijn de varkens uitgebroken dan ?*

— *Ga' kijken, of de staldeuren open zijn.*

Ze gingen kijken, maar de deuren waren allemaal toe, en de varkens lagen te slapen in de koten. Op 't hof waren de varkens verdwenen.

's Anderendaagsavonds wree' lawijt in de stallen. 't Was al slaan en doen. Ze gingen gaan kijken, maar ze zagen niets : Koeien en runderen lagen nere. Zij weer in huis. Pas in hulder bedde, weerom al lawijt.

— *'t Tover't zeker, zei de ene tegen de andere.*

Den avond nadien, weeral van 't zelfde.

Enige dagen later, Marietje lag al in haar bed, en d'anderen waren nog on, als ze almeenekeer begint te roepen :

— *Moeder, kom 'ne keer zien, 't zit hier zo 'ne grote zwarte vogel in mijn kamer ! Maar 't is zo nie' gelijk 'ne vogel alzo een groot ding...*

Ze gingen kijken. Niets meer te zien.

— *Ge zult gij iets zien schemeren hebben van het licht dat vergaat.*

Ze gingen slapen. Maar ze waren nog maar goed in hun kamer of :

(1) *Zegspersoon* : Martha M., 70 jaar, huishoudster te Gent, geboren en tot haar veertigste jaar woonachtig te Volpenswege-Sleidinge (nrs. 1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13).

— *Nem, zei tante Mele, dat ding vliegt hier nu! Wacht 'k zal er mijn slaapmutse naartoe roeien!*

— *Doe gij da' just nie', zei nonkel Louis, laat gij dat ding gerust, want dat is iets da' nie' just en is.*

Ze riepen de jongens, maar 't was in ene keer gelijk weg.

's Nachts begost het in de stallen weer te botsen. Ze gingen allen t'hoop gaan kijken. Maar ze zagen zulder niets. Maar de beesten stonden te zweten da' 't schouwe gaf.

's Anderendaagsavonds, als Kamiel, de zone, van den barbier terug thuis kwam, liepen de varkens daar weer op 't hof, en als ze gingen gaan slapen, kwam dat ding in de jongens hulder kamer nu gevlogen!

— *Wille-men der naar slaan, zeiden ze.*

— *Doet da' nie', zei hulder moeder, want 't is nie' just.* Da' was dan ineens weerom gelijk weg.

's Anderendaags zijn ze naar Gent bij de paters gegaan, en zij hebben hulder alles uiteengedaan.

En de pater zei : Morgen voornoen zal ik komen.

En de pater kwam. Mij' moeder was daar juist; ze was die morgen naar 't Zandeken gegaan. Ze wildege doorgaan.

— *Is 't familie?* vroeg de pater.

— *Ja, mij' zuster,* zei tante Mele.

— *Als 't familie is,* zei(t) hij, *moet ge hier blijven.*

Ze mocht niet van 't hof gaan.

Hij vroeg dan :

— *Heb de soms gene zone die vloektege of slechte boeken las?*

En of Marietje soms geen boeken gelezen had?

Ze zei van ja : da' ze van den enen en den anderen al eens boeken gekregen had.

— *Da' zal 't zijn,* zei de patere, *'ne slechten boek. Zij zal te verre gelezen hebben, zonder da' ze 't wist.*

Hij zei dan da' ze geen boeken van anderen meer mocht lezen.

Dan zegendege hij 't huis en hulder allemaal, en daarna ging hij overal naar de stallen en zegende ze.

De beesten stonden te zweten, te zweten, en de varkens gingen aan 't lopen, lopen.

En terug in huis gekomen :

— *Zie, zei(t) hij, van den avond zal 't nog komen, maar ge moet nie' schouw zijn; hij mag op uwe schoot komen, die*

vogel, hij zal gee' kwaad doen, want 't is hier nu allemaal gewijd en gezegend.

Hij vroeg dan :

— *Wil-de-gij weten, wie dat 't gedaan heeft, 'k zal het u zeggen.*

— *Neen-ik, zei nonkel Louis, want als ik da' zou moeten weten, 'k sloeg hem dood van de vare alleen, die men uitgestaan hebben.*

De pater ging dan naar huis. En 't spoken was gedaan. Ze hebben nooit niets meer gewaar geworden. *Kluizen*

2. Toverij op 't Hulstje(n)⁽²⁾.

'k Zal ekik nog eens iets vertellen, maar iets dat echt gebeurd is, want ik heb het zelve meegemaakt.

Ik zal misschien vijftien jaar oud geweest zijn, en ik werktege bij de G. op 't Hulstje(n).

Dat waren vier ouwe jonkheden samen, twee mannenmensen en twee vrouwmensen, van dat echt braaf volk nog van vroegere, wree' christelijk, waar dat 't geestelijk veel aan huis kwam.

Hewel, hé, iederen avond, voor dat me-wulder gingen gaan slapen, moest ik rondgaan om te zien of alles goed vermaakt was.

En daar was daar een valle in de koestal, en ik mocht ekik die toedoen da'k wilde, 's nuchtings stond die altijd terug open. Ik mocht ze nog toebinden, da'k zei, deze keer zal ze toch zeker nie' meer opengaan : open was ze.

'Nen anderen dag was 't wat anders. Ik sliep toen met de paarde'knecht in de paarde'stal. Hier sliepen wij, zo gezeid, en daar stond de merrie en 't veuleke(n).

Almeenekeer was da' zo'n lawijt hé, 't is geen ene mens die kan geloven wa' lawijt dat da' was. En stampen en slaan, ge zoudt 't moeten horen hebben!

Wij uit ons koetse. In de voorstal stond de jaarling (veulen van één jaar) zwart van 't zweet, en alles was kapot geslagen, alles in gruis en splinters.

— *Wacht maar, zei de paarde'knecht 's anderendaags, geef mij 't geweer, we zullen ons op wacht leggen, 't zal wel gedaan zijn !*

(2) *Zegspersoon* : Emiel W., 76 jaar, landbouwer, geboren te Kluizen, woonachtig te Volpenswege-Sleidinge.

Maar de G. wildegen niet, en ze gingen bij de pastoor.

— *Doe' gij da' niet*, zei de pastoor, en wij mochte-men niet!

Ze zijn dan naar Gent bij de Augustijnen geweest, en de pater is gekomen en hij is overal in en uit geweest. Ge kunt niet peinzen, hoe lastig hij dat had. Maar 't was mee 't spoken gedaan.

Kluisen

3 Spoken en nog spoken.

Yvo Bogaert, de varkenskutser naast onzen, had varkens gekocht.

Zegt hij tegen zijn Pauline :

— *'k Ga gaan zeggen, dat die varkens van den avond nog eten mogen he'n, en da' 'k ze morgenvroeg mee de vieren zal komen la'en.*

En hoe gaat dat'. Hij was nog wa' blijven klappen, dat hij met den tien — 't kon half elf zijn — naar huis kwampt.

En hij kwam op 't hof, dee' zijn hekken toe, en just as hij 't enden de wegeling was, lag daar achter 'nen boom 'ne grote zwarten hond. Daar den boom zijn, en daar lag den hond.

Hij verschieten! Maar den hond zei niets. Hij bastegen nie' of hij verroerdege nie'.

En Yvo zich haasten, dat hij binnen was.

Pauline was al gaan slapen.

— *Pauline, zei(t) hij.*

— *Ha, zijde daar ?*

— *Pauline, 't ligt daar zo 'ne groten hond achter 'nen boom, 'nen hond lek e' kalf, Zoe 'ne groten hond hên ek van me leven nog nie' gezien. Maar 't es genen hond; neen 't, als ik het zeg : da' moet g'heel iets anders zijn.*

— *En hed er nie'tegen gesproken ?*

— *Ha, ne-neen-ek ! 'k Was ekik veel te schouw !*

's Anderdagsnuchtens was den hond weg. Zelfs gee' gezzeken da' platgelegen was.

Sedertdien is Yvo nooit nie' meer laat uit geweest. Varkens of geen varkens, ze zou'n hem mee geen zweep meer buiten gekregen he'n. En altijd hee't hij blijven zeggen, dat da' genen hond hee' geweest.

Kamiel Willems was de zondagavond uit geweest. De mane scheen, en 't was late, als hij terug naar huis kwampt.

En toen hij lek aan Weytens' were was, kwam daar mee ene keer zo'n wit ding afgestapt. En stappen dat da' dee'! En hij lopen, lopen om op 't hof te zijn! En botsen op d'achterdeure :

— *Toe, moeder, toe, doet a'gauw open!*

En Eeldie :

— *Wad is 't nou? — Hadde zo lang nie' weg geweest!*

En hij vertellen :

— *'t Was zeker e' spook daar aan Weytens : en stappen dat da' dee'!*

— *Ja, zei zij' moeder, da' ge zo lang nie' weg en bleef, ga zou' geen spoken zien!*

's Anderdaags was 't over g'heel Volpenswege geweten. En oft er gelachen wier'!

— *Euik Willems! Es 't waar, hedd' e' spook gezien?*

En andere :

— *'t Zal zeker ene geweest zijn mee e' laken op, om ou schouw te maken!*

Maar hij gaf nie' af :

— *Nee', nee', zei(t) hij, 't was g'heel zeker : 'k hen e' spook gezien!*

Sedertdien, als Willems naar onzen kwam om 't een of 't ander te bezigen, zei men tegen hem, om hem te plagen :

— *Willems, pas(t) op da' ge geen spoken ziet, as ge naar huis gaat!*

Maar hij altijd even gemeend :

— *Ja, ja, ge kunt er gulder mee lachen, maar 't es zeker : ik hem ekik e' spook gezien; want zo zere stappen, da' kan der nieman' nie'!*
Sleidinge

4. Van een wederganger.

Hoeveel keren heeft Rozeken B., die op Volpenswege op da' boerderijke woondege rechtover Crieles, hoeveel keren heeft ze ons da' maar nie' verteld, toen wij 's zondagsnuchtings samen naar de vroegmis gingen, dat haar vader gestorven was en da' ze zijn geld nie' vonden, en da' 'nen helen tijd nadien haar vader op de koffer zat, op 'nen avond dat haar moeder in de kamer kwam om te gaan slapen, en dat hij zei tegen haar :

— *Hier, zei(t) hij, en hij tiktege mee zijne vinger op de kist, hier zit het geld!*

En toen was hij almeenekeer weg. En 't was alzo : 't geld zat in de koffer, onder een plankken. *Sleidinge*

5. De laatste keer dat 't op Volpenswege getoverd heeft.

Het spooktege bij Nandje K.

— *Maar*, zegt moeder tegen mij, *Wiezeke K.* (de huisvrouw van Nandje) en *Tzelientje B.*, *waar zouden die naartoe trekken ?*

Ik wist het niet.

's Anderendaags kwam daar 'ne pater gegaan.

— *Ah nem ! Waar trekt die pater naartoe ?*

En hij ging op 't hof van Nandjen.

— *Ah*, zegt mijn moeder, *nu weet ik het. Ze zullen tegare naar Gent geweest zijn bij de paters. Daar moet wat schelen toe Nandjes.*

Kort nadien kwam Wiezeke K. bij ons.

— *Maar wat scheelt er toch bij hulder*, vroeg mijn moeder haar, *dat er 'ne pater bij hulder geweest is ?*

— *Hewel, Mineka* (Monica), zei ze, *'k zal het u vertellen.*

En zij vertellen. Da' duurdege al 'nen g'helen tijd. Het was begost 's nachts op den hoenderoest. Vliegen en lawijt houden dat die kiekens de'n, en als Nandje ging kijken, was er niemendal. De kiekens zaten allemaal te slapen op huldere stok.

De volgende nacht begost het al aan de stallen. De varkens liepen en vlogen de muren op. Het kalveken matste mee zijn poten tegen de berrels. En als ze gingen kijken, niets, maar niets te zien.

Daarvoor is de pater geweest. Hij heeft stallen en koten weest wij'en, en 't kiekenskot en 't huis.

't Laatste ging hij naar 't kalveken, want da' vliegdege 't meest.

Als de pater de deur opendee', looptege 't en vloog het al alle kanten, en zweten dat het dee'! En zijn koppeken stond op zij, aan zijne schouder, in de plaats van recht te staan.

En de pater ging binnen, deed de deure achter hem dicht en begost te lezen. En 't zweet liep hem zo af. En almeenekeer kreeg hij daar 'ne wribbel, dat de deure openvloog.

Maar de pater zei :

— *'t Is niets, kijkt naar 't kalveken, zij' koppeken staat al recht.*

We moesten dan een novene onderhouden, en de pater vroeg of

er geen kinders waren die amets vloektegen of slechte boeken leesdegen of zo.

— *Nee*, zeide-ken, *nie' da' 'k wete*.

(Maar Midaar (Medard) heure zeune, da' was 'ne poelenier, die mee d'honde'kar de markten dee', en die kost er nogal enen op zetten. En ze peizen, da' 't wel van hem zal gekomen zijn; 't was toch aan de kiekens begost.)

— *Zie, da' ze toch nie' vloeken*, zei de pater, *want anders zou 't weerkomen*.

En hij zei nog, da'-men ons hekken 's nachts altijd goe' moesten toehouden : dan kan - der gee' kwaad op 't hof!

Sedert heeft het, bij mijn weten, nooit meer getoverd bij de
K...ekes. *Sleidinge*

6. Een toveres zo gezeid.

Manse Patteet woondege op Volpenswege aan de brugge, een hoveken op, geheel alleen. Een oud mager vrouwmens.

En de mensen waren schouw van Manse. G'heelder dagen zat ze in den akker, en 's nachts liep ze op. Dan zat ze aardige boeken te lezen, zei'n de mensen, mee brandende kaarsen.

Eeldie (Elodie) W., als ze in heur straatje Manse zag afkomen, droeg heur kind in de kamere, uit schouwte da' z' er aan zou gekomen hebben.

— *Hoe is 't mee ou kind?* riep Manse dan van door het venstere.

— *Goed*, riep Eeldie, *maar heur kind zat weg*.

Op zekeren dag ging Manse naar André W. toe, en ze vroeg of ze gekarnd hadden, want dan kreeg zij altijd wa' melk.

— *Ja-m'*, zei 't wijveken.

En Gustjen de L., huldere knecht, was ziek. Hij zat achter de stoof mee de sluns.

— *Zij-de ziek dan?* zei Mans tegen de knecht.

— *Ja 'k*, zei(t) hij, *'k ben ziek*.

En Manse kwam dichterbij :

— *Hewel Gust*, zei ze, en ze kloptege zo nekeer op zijne schoudere, *morgen zul-de nog veel zieker zijn*.

En 't was, gokkerdikkelingen, waar ook. Hij was zodanig ziek, da' ze om de(n) dokter moesten gaan.

En de(n) dokter kwam.

— *Zij-de ziek*, zei(t) de(n) dokter.

— *Ja 'k*, zei Gust, *en nijg. Ik ben betoverd. Manse Patteet is hier gisteren geweest, en ze zei, da' 'k morgen nog veel zieker zou zijn, en 't is alzo. Als ik het zeg : Die Manse is een toveres ! Maar da' ze nog nekeer komt : 'k smijt heur van 't hof, zo wijd da' ze vliegen wil !*

Heeft ze da' g'hoord misschien? Ik weet het niet, maar nooit is ze nog bij W. om melk geweest. *Sleidinge*

Hoe groot de vrees was, welke deze zonderlinge vrouw aan haar omgeving inboezemde, mag blijken uit het volgende verhaal, dat op Volpenswege nog algemeen in de mond is.

Een jonge boerenknecht, in dienst bij V., stond zekere dag alleen op 't land te spitten. Daar bemerkt hij almeteens tussen 't hout, op enkele stappen maar van hem, Manse Patteet, die hem, onbeweeglijk, zonder één woord te spreken, aanziet.

Een panische schrik grijpt hem aan. Hij laat zijn spa vallen, en, als had hij de duivel in eigen persoon gezien, stormt hij als een bezetene dwars over de velden naar huis toe, altijd maar schreeuwend... *'k Heb ze gezien! 'k Heb ze gezien!*

Boeren die verderop aan 't werk waren en de jongen zo zagen wegrennen, zetten hem achterna, overtuigd dat hij plotseling krankzinnig was geworden.

Met moeite konden zij hem inhalen; maar er was geen tegenhouden aan : hij vocht en wrong zich los uit hun armen, tot hij, op het hof aangeland, meer dood dan levend op een stoel neerviel.

Maar zelfs dan nog bleef hij, als een opgejaagd dier, verwilderd om zich heen kijken, en al wat over zijn lippen kwam was nog altijd dezelfde angstkreet: *'k Heb ze gezien! 'k Heb ze gezien!*

7. Koffie mee melk in.

Op de plaats van de pastoor van Sint-Jakobs⁽³⁾, was da' vroeger een drijwoonste, en in een van die drij huizekens woonden de X...ekes.

En op zekeren dag kwam er 'n schooiere, en die mens vroeg of hij genen boterham kost krijgen.

En ze gaven hem 'nen boterham.

En ze gaven er hem 'ne pot koffie bij.

En hij vroeg of hij nie' wa' melk in zijne koffie kost krijgen.

(3) Pachthoeve toebehorende aan de Kerkfabriek van Sint-Jakobs te Gent.

En ze deden melk in zijne koffie.

's Anderendaags gingen ze karnen. En ze karndegen en ze karndegen, en ze goten er een beetje lauw water bij, da' ze peisden, dat de melk te koud stond, maar 't was verloren gedaan, de karne ging nie' af. Ze stonden wel haast een ure te karnen, en ze hadden nog geen botere. En ze moesten de melk weg doen. Ze kostegen ze nog aan de varkens nie' geven, zo zuur da' ze was.

Drij dagen nadien moesten ze weer karnen. En karnen en karnen, 't was al verloren. En schuimen dat die melk dee', maar geen boter op.

En ze zei'en tegen malkare :

— *Da' moet nie' just zijn; 't is precies dat 't betoverd is.*

En ze zei'en van naar de paters te gaan.

En ze gingen naar de paters. En ze zei'en tegen de patere, da' ze bij hem kwamen, omda' ze geen boter kost krijgen, en da' ze peisdegen, dat da' iets was da' nie' just was.

En de pater vroeg, of ze niemand op 't hof gehad hadden.

En ze zeidegen, dat er 'ne schooiere geweest was, en da' ze hem 'nen boterham gegeven hadden mee een kom koffie, en dat hij vroeg om een beetje melk in de koffie te doen, en da' ze da' gedaan hadden.

En de pater zei dat 't daar van kwam, dat 't die persoon was, en da' ze nooit geen melk mochten geven in de koffie : koffie wel, maar geen melk in.

Ze moesten dan een novene onderhouden, en de pater is dan zelf geweest, hulder huis weest wij'en hulder stallen. En dan was 't gedaan. Nadien hebben ze weerom botere gehad. *Sleidinge*

8. Nog melk in de koffie.

Op Kluizen is ook zo iets gebeurd.

Da' was het dochterken van 'nen boer — of het bij Y. was, of bij wien, da' kan ik nie' meer zeggen —, en da' dochterken moest alle nachten om twaalf uur opstaan en drij keren rond de stallen gaan. Ze moést dat doen, daar was geen houden aan.

Als da' zo 'nen tijd geduurd had, zijn ze dan ook naar de paters geweest, om haar daarvan te verlossen, da' ze zei'n, dat 't kwaad daarmee gemoeid was.

De pater heeft dan over haar gelezen en gezeid dat 't daarmee zou gedaan geweest hebben. En 't was ermee gedaan.

Maar het meisken is ziek geworden. 't Heeft een vare opgedaan, en het is ervan uitgeteerd.

En ze peizen zij, dat da' ook gekomen was van iemand die op 't hof was geweest, en aan wie dat 't meisken 'ne pot koffie had gegeven, koffie mee melk in. *Kluisen*

9. Van de mare bere'en.

Miel W... zijn moeder is g'heel zeker eens van de mare bere'en geweest.

Ze ging mee heur eiers en botere naar de botermarkt te Gent, en als de markt gedaan was, trok ze naar de Vrijdagmarkt.

En als ze daar zo een tijdjen opgelopen had, zei ze :

— *Ik ga naar huis.*

Maar zij geraakte zij van de Vrijdagmarkt nie' meer af. Ze liep zij alt' maar rond, van 't een kraam naar 't ander, en waar dat ze een goeleken zag, en ze kwam zij altijd op heur eigenste plaats were.

Wel een ure heeft ze daar rondgelopen.

En wie daar kwam, kan ik nie' meer zeggen. Miel W. zou mij da' nog eens moeten zeggen, wie da' geweest is. Maar mee die mens tegen heur te spreken, kwam ze weer bij heur ding, en 't was gedaan.

Ge kunt peizen dat ze dan rap naar huis gegaan is. *Sleidinge*

10. De kwade hand.

De zondaguchtend was 't altijd vroeg op...

— *Hoort, 't luidt al vijfve, riep ons moeder, ons logie moet zeker achterstaan !*

Maar zij had zij da' nie' horen luiden.

Zo, moeder stond op, kleeddlige haar, heure mantel op, heur schoenen aangedaan en voort(s).

En als ze aan 't hekken kwam :

— *Maar, zei ze, 'k zie 'kik geen mensen nie' meer. Da' moet al late zijn !*

En ze had maar 'ne voet buiten 't hekken gezet, of Naard B. staat daar.

— *Ha, zei ze, ge zij' gij daar ook nog. We zullen ons moeten haasten.*

— *Wille' men een beetje lopen ?*

En lopen dat hij heur deed doen, lopen! Ze had haast heuren asem afgelopen!

En als ze op 't dorp kwamen :

— *Hoor(t)*, zei moeder, 't *ga' gaan kleppen, geloof ik! Nee', 't is slaan!*

En als 't aan 't slaan ging, in plaats van vijfve, 't was nog maar drije dat 't sloeg!

— *Jongens, nog maar drije! Waar moet ekik nu naartoe?*

— 'k *Zal ekik ook ergens moeten binnenvluchten*, zei Naard, en hij was verdwenen.

Gelukkig dat de bakkers altijd vroeg op zijn. De bakkerij van Kraeckers lag al de strate, en moeder zag er al licht in. En ze ging en kloptege op het venstere.

't Was de knecht die opendeed.

En ze zei het zij, dat ze te vroeg was op gang gegaan, en dat ze zich miszien had.

En ze heeft daar toen gewacht tot dat 't tijd was voor de kerk.

Maar vader was ook opgestaan. Zo gauw als moeder weg was, ging hij vo'eren. En als hij terug in huis kwam van de stallen, sloeg d'horloge viere.

— *Wel, wel, wel*, zei(t) hij, *wat is da'! Waar zal moeder nu naartoe gegaan zijn. 't Slaat nog maar viere, en ze is al zo lang weg.*

En als moeder thuis kwam, zei 't hij.

En mijn moeder vertelde van Naard die daar stond, als ze uit 't hekken kwam, en hoe zere dat ze gelopen had.

— 'k *He' mij haast doo' gelopen*, zei ze!

— *En waar is Naard dan naartoe gegaan?*

— 'k *En weet ekik nie'. Hij was al mee nekeer weg...*

Maar die Naard was 'nen aardigen vent : 'ne plakpotter, die tot M.'s werkte, en die 't al opdronk, als hij een censken verdiend had.

En ze zeggen, dat hij slechte boeken las.

En hij was bij ons vensters komen insteken, en ge weet gij toch nie'!

— *Wie weet, hee' 't hij mij niets aangedaan. Waarom moest hij daar just staan, als ekik uit 't hekken kwam, en mij zo doen lopen?*

— *Als 't nog gebeurt*, zei vader, *keer gij were, kind, en wacht gij toe dat 't volk komt, in de plek van allene voort te gaan.*

Nadien is moeder nooit meer alleen naar de kerk geweest.

Sleidinge

11. De kwade hand.

Da' was aardig gekomen. Da' was 's avonds, mee de zevenen. Zegt mijn moeder tegen mijn vadere :

— 'k Weet nie' wa' da' 'k hên, maar ik zit vergeven van de vlooien.

Ze keek naar heur kouse :

— Maar kijk toch nekeer, 't springen er aan alle kanten uit, allemaal roste ! De(n) hond hee' toch geen vlooien zekere ?

(Van de kat kost het nie' zijn, die hebben zwarte).

— Ah, 'k weet ekik toch nie' dat hij schart of doet, zei vadere; dat hij vlooien mocht hên, 'k zou 'kik er toch ook moeten hên, 'k ben er toch altijd bij.

Zij pakte zij de vlooien die ze kost, en daarmee was 't gedaan.

Maar den anderen avond kwam da' were.

— Ah, wat is da' toch, zei ze, nu zitten ze al toet in mijn dingen !

Heur kleêren, heur hemde, 't zat al vol. 'k Gelove da' ze er wel veertig gevangen heeft.

En, goddokkelingen, den volgenden dag was 't nog erger. Mee liele regimenten kwamen ze over heur lijf gereden.

— Toe, haast ulder da' ge gaat slapen, da' 'k mijn dingen kan uitdoen, want 'k kan 't nie' meer hou'en !

Zegt vader :

— Hoor nekeer hier, da's iets da' nie' goed is. Als ge vrijdag naar Gent gaat, ga gij nekeer bij de paters.

En moeder ging de vrijdag bij de paters.

En ze zei tegen de pater. da' ze altijd vlooien had.

— 't Is aardig, maar ik moet ekik het toch zeggen, zei ze —, en da' ze er heur nie' aan verstond. dat de kat en de(n) hond geen vlooien hadden, en da da' van voren in de week begonnen was.

— 'k Ben ekik nie' bijgelovig, maar 't is toch aardig dat da' elken avond op de eigenste ure terugkomt; da' moet toch iets zijn da' nie' goed is.

En de pater zei, dat 't aangedaan was.

— *Die vlooiën zijn u aangedaan*, zei(t) hij, *maar 'k zal u nekeer overlezen*.

En hij las over heur, en hij zegende heur. En ze moest oók lezen. En hij gaf heur een broo'ken, en binst de novene die ze moest onderhouden, moest ze er alle dagen een stuksken van eten.

— *Kijk*, zei(t) hij, *ga gij nu naar huis*. *Misschien zult ge van den avond nog iets gewaar worden, maar 'k peis nie', 't zal gedaan zijn*.

En ze ging naar huis, en 't was gedaan; van den eersten avond heeft ze niets meer gevoeld.

En moeder zei :

— *'Ne mens weet het nie', ge meug' het nie' zeggen. Maar wie weet hee' 't Naard ook nie' geweest. Hij hee'd hier toch weerom van de week een ruit weest insteken.* *Sleidinge*

12. Beren op 't Zandeken.

Mij' peetje⁽⁴⁾ woondege in Kluizen op 't Zandeken.

En tegen avond, als 't alzo een beetje duister werd, en mij' peetje kwam al 'nen binnenwegeling van zij' land terug, kwam er in ene keer uit de gracht 'nen beer op hem gesprongen.

Maar mij' peetje zei in zijn eigen : *'k Zal ekik wel weten wie dat 't spook is; 'k zal ekik 't spook niet dragen gelijk d'ander*.

En hij daagdege (duwde) hem zo hard in zijn benen, hé, zo hard als hij maar kost.

Tegen dat hij aan d'huizen kwam, sprong het spook er af.

En ja, 's anderendaags wist peetje wie de(n) beer was. 't Was 'ne schapere : hij was nie' bij zijn schapen; hij was nergens nog te zien.

Toen hij hem dan 'nen tijd nadien weerom zag, verteldege peetjen hem, dat hij ook den beer had moeten dragen ..., *maar nú*, zei(t) hij, en hij lachtege, *nú weet ik wie de(n) beer is!*
Kluizen

13. Nog van 'nen beer ... (en dan is 't uit).

Op Kluizen, in de Pachtgoe'n, was er daar 'n jongen, 'nen boere'-knecht, die ook zo mee een berenvel rondliep, de mensen schouw maaktege, op huldere rug sprong en hem liet dragen.

Da' vel lei(t) hij dan, en verstopteg' hij boven op den oven.

(4) Grootvacler.

En de boer ging peren drogen op den ast en vond da' vel.

En hij pakteg'het en smeeet het in den oven.

En de knecht was op 't land bezig mee werken. En hij werd gewaar, dat da' vel brandege, en hij kwam al huilende en al tierende naar huis gelopen. Maar het vel was verbrand.

Toen bedankteg' hij den boer :

— *Zie, zei(t) hij, hadde-gij da' vel nie' gevonden en nie' verbrand, ik was nooit van het kwaad ontslagen geweest.*

En de boer vroeg hem hoelang dat hij da' al dee'.

En hij zei, dat dat al 'ne g'helen tijd was, en dat da' gekomen was mee boeken te lezen, en dat hij da' moest doen, en da' niemand kost geloven hoe lastig dat da' was, en dat hij nu toch zo kontent was, dat hij er van af was!

Kluisen

Georges DE KEERSMAEKER

Bibliotekiana

Als al de maanden van het jaar even veel vruchten zullen dragen als januari en februari, belooft '63 een voorspoedige tijd te worden. Wat de verrijking van onze afdeling «verzamelingen» betreft wel te verstaan. Inderdaad hebben een paar vrijgeveige sympatisanten *werkelijk* koninklijke giften *letterlijk* op onze schoot gebracht. Van de h. Robert Anseele, gepensioneerde onderwijzer, en van zijn zuster, mejuffrouw Hélène Anseele, ere-schoolhoofd, ontvingen we een kast vol albums (meer dan 40) met duizenden prentkaarten en ander ikonografisch materiaal betreffende de geschiedenis en topografie van de stad Gent. Deze lijvige dokumentatie die meer dan een halve eeuw geleden aangelegd werd door de ouders van de donateurs bevat evencens een menigte van kranten- en tijdschriften-artikels. *Elk album of stel albums behandelt een net afgebakend onderwerp: Schelde, Leie, Coupure, Kanalen, Verkeer en Haven, Standbeelden en Pleinen. Geen groot gebouw of daar is een album aan gewijd: Stadhuis, Belfort, Gravensteen, Bijloke, Begijnhoven, Kerken, Abdijen, enz.* Een interessant allerlei volledigt de gift die reeds zo alomvattend is: stadsgezichten, geïllustreerde visitekaartjes, adreskaarten, posekens, santjeswolle, kommunieprentjes (152) en bidprentjes (46). 'En slotte een stel albums met Fröbelwerk. Voor het museum overhandigden de schenkers mij een authentieke Davylamp en een schutterstrofee in de gedaante van een beschilderd eethord. De h. en mejuffrouw Anseele verklaarden zeer gelukkig te zijn Bond en Museum van dienst te kunnen zijn: alleen drukten zij de wens uit dat de geschonken albums zonden bewaard worden in de staat waarin zij zich op dit oogenblik bevinden.

Heel wat minder volumineus (hoe zou het anders kunnen?) maar daarom niet minder waardevol is het geschenk dat we van de h. F. Steux in ontvangst mochten nemen. We zouden beter schrijven dat niet minder dan 250 devotieprentjes (waar-

onder 9 bidprentjes) die allemaal dagtekenen uit het eerste derde van de 19e eeuw, direkt uit de hemel gevallen zijn! Al de santjes stellen ofwel een of andere heilige voor of beelden een of andere episode van het bijbelverhaal uit. Als we aanstippen dat menig santje op perkament gedrukt is en dat er niet minder dan 92 de naam van de graveur vermelden zal men meteen snappen dat ons « prentenkabinet » een goede slag geslagen heeft. Cornelius de Boudt spant de kroon met 36 prentjes; volgen dan Corn. Galle (22), Corn. van Merlen (16), F. Huberti (15), Mich. Cabbay (13) en Th. van Merlen (10). Nog 15 andere namen komen de rij vervoegen: Joh. vanden Sande, Jacobus de Man, Louis Frujtijs, S. Verbruggen, A. Goetiers, enz. Jammer genoeg hadden in de loop van de voorgaande eeuw onoordeelkundige handen gemeend dat de gravuurtjes beslist dienden bijgekleurd te worden. Gelukkig is daaraan verholpen geworden: een gepaste (ziekte)behandeling zorgde ervoor dat de dikste lagen verf via een zeepsopbad verwijderd werden.

Om te besluiten deze nuchtere bedenking: in beide gevallen hadden de bezitters hun zaken heel profijtelijk te gelde kunnen maken. Een reden te meer om die voorbeeldige medeburgers dubbel te danken. Dit doe ik met beide handen tegelijk in naam van het bestuur van de Bond.

Deze mededeling wil ik niet beëindigen zonder even terug te komen op het eetbord.

Het is algemeen bekend dat de 19e eeuw DE eeuw geweest is van het gezelschapsleven: zonder te overdrijven mag gezegd worden dat het krioelde van de verenigingen van alle geur en kleur. Om alleen maar te spreken van de schuttersverenigingen, die tussen haakjes gezegd een niet onbelangrijke rol gespeeld hebben in de sociale sektor van het stadsleven, wil ik eraan herinneren, dat ongeacht de vier zogenaamde krijgsgilden (St.-Joris, St.-Sebastiaans, St.-Michiels en St.-Antonius) onze stad kon roemen op een heel regiment schuttersverenigingen. Ik noem de bekendste op: St.-Roch (1820), Amor et Concordia (1823), Guillaume Tell (1825), La Renaissance (1833), Union fait la Force (1841), Gemmy (naam van de dochter van Willem Tell) (1843), Nemrod (1843), Jeanne d'Arc (1850). Geen van deze maatschappijen liet een gelegenheid voorbijgaan om aan feesten en kermissen deel te nemen; steeds stonden zij in de bres om de liefdadige werken daadwerkelijk te ondersteunen. Dit gebeurde vooral ter gelegenheid van het houden van prijsschietingen en het doen van inhalingen. Ook Nemrod liet zich nimmer onbetuigd als het erop aan kwam wedstrijden in te richten of met de bus rond te gaan. Opgericht in 1843 (het jaar van de eerste Gentse Feesten) met als motto *Hou vast en mik wel* kende Nemrod een vlugge opgang en een merkwaardige bloei. Dan volgde de onvermijdelijke tijd van het slabakken dat in 1887 eindigde met een onopgemerkt uitgaan van de laatste adem. Het eetbord waarover we het hebben is een herinnering van een van die talrijke schietingen die gedurende de Gentse Feesten plaats grepen. Onze witte platte teljaar heeft een diameter van 23 cm en is afgeboord met twee dunne en een breder groen biesje. In het midden prijkt een gekombineerd wapenschild van de vereniging (twee kruisbogen) en van de stad (twee handschoenen): alles omvat door twee gekruiste lauwertakken samengehouden door een wapperend lint. Bovenaan staat de naam van de maatschappij: LA SOCIETE ROYALE NEMROD; onderaan het jaartal 1843 en AU PLUS ADROIT TIREUR. Alles in hetzelfde groen van de biesjes. De fabrikanten van het bord (Ch. Pillivuyt & Cie, Parijs) behaalden met hun stuk gleiswerk op de tentoonstelling van 1867 een prijs *Médaille d'Or*. In welk jaar de trofee uitgereikt werd kunnen de heer en meijuffrouw Anseele niet zeggen. Ze weten alleen dat, toen hun grootvader van moeders zijde, de heer Polydoor Preys, de gaai afschoot, hij zich verontschuldigde met een « 't was heel zeker mijn schuld niet ».

M. V. W.

HET MUSEUM VOOR VOLKSKUNDE.

Het Museum voor Volkskunde werd gesticht door de Bond der Oostvlaamse Volkskundigen in 1927, in de lokalen van het voormalig Museum voor Oudheden, Lange Steenstraat, 14, en is in 1962 overgebracht naar het Kinderen Alijns-hospitaal, Kraanlei, 41, Gent.

De stad Gent heeft het Museum voor Volkskunde overgenomen, bij besluit van de gemeenteraad d.d. 27 september 1931 en plaatste het onder het toezicht van een kommissie bestaande uit vertegenwoordigers van het Stadsbestuur en van de Bond.

Deze kommissie bestaat uit : Prof. Dr De Keyser, voorzitter, R. Vankenhove, ondervoorzitter, M. Broeckhove, sekretaris, Drs L. Hoste, penningmeester, de heren F. Van Es, Mr. G. Verhelst, schepen der stad, Pr. Luyckx, G. Van Severen, Dr H. Nowé, M. Daem, J. Pieters, R. Depoorter, † J. De Raedt, M. Van Wesemael, Lic. R. van der Linden, Lic. Hugo Arens, G. Hebelijnck, leden. Konservator van het Museum : J. Boes, archivaris van de stad.

Doel van het Museum : Verzamelen, inventariseren en uitstellen van alle stoffelijke getuigen van het vroegere en huidige volksleven.

De voorwerpen, dokumenten en inlichtingen betreffende het volksleven hebben betrekking op de woning, het meubilair, de huishoudelijke inrichting, de voeding, de volkskleding, de vervoermiddelen, de verlichting, het straat- en marktlevens, de volkstypen, de familietradities en -gebruiken van aan de geboorte tot aan het graf, de ambachten met de traditionele werktuigen en het alaan, de volksfeesten en -spelen en andere ontspanningen, het volksgehoof, het sociale leven, de volkskennis en volksgeneeskunde, de volksletterkunde en de volkskunst.

De kommissie zoekt zoveel mogelijk voorwerpen en dokumenten betreffende het volksleven van de ondergang en de vernieling te redden door ze veilig op te bergen, te klasseren, te onderhouden, te inventariseren en voor het publiek aantrekkelijk uit te stellen. Ze houdt zich dan ook ten zeerste aanbevolen voor afstand of schenking, zelfs in bruikleen, van voorwerpen en dokumenten. Ze koopt ook voorwerpen aan en laat die zelfs afhalen aan huis. Beleefd verzoek te schrijven aan het adres van de konservator : J. Boes, Abrahamstraat, 11, Gent, Telefoon n^o 25.32.53, of aan de sekretaris der kommissie : M. Broeckhove, Oscar de Gruyterstraat, 36, Gent.

DE BOND DER OOSTVLAAMSE VOLKSKUNDIGEN.

De Bond ondersteunt het Museum voor Volkskunde.

Hij geeft sedert 1926 een tweemaandelijks tijdschrift uit: **Oostvlaamsche Zanten**, en sedert 1957 de **Mededelingen van de Dienst voor Volkskundige Opzoekingen** en ook afzonderlijke **Bijdragen**.

Samen met de Museumkommissie richt hij kosteloze openbare voordrachten, tentoonstellingen en folkloristische prijskampen in, alsook de tweejaarlijkse wedstrijden van het Alfons De Cock-fonds.

Samen met de Kommissie voor Kulturele Aangelegenheden van het Provinciaal Bestuur richt hij insgelijks « Enkwesten » over volkskundige verschijnselen van de provincie Oost-Vlaanderen in.

De bibliotheek en het archief van de Bond en van het Museum voor Volkskunde berusten in de zetel, Kraanlei, 41, Gent.

Lid worden van de Bond is: daadwerkelijk medewerken aan de verrijking van het Museum voor Volkskunde; op de hoogte blijven van de studie van de volkskunde in 't algemeen en van het Oostvlaamse volksleven in 't biezonder; de eigen kennis verrijken en de volksopvoeding dienen; een daad van ware vaderlandsliefde en van Vlaamse solidariteit stellen.

Tentoonstellingen en museum zijn op vertoon van de lidkaart gratis toegankelijk.

Bestuur van de Bond: Ere-voorzitter: Prof. Dr P. De Keyser. Ere-voorzitter: F. Van Es. Voorzitter: Lic. R. van der Linden. Ondervoorzitters: J. Pieters en Pr. Luyckx. Sekretaris: M. Broeckhove. Penningmeester: R. Depoorter. Archivaris-bibliotekaris: M. Van Wesemael.

Leden: Dr Nowé, J. Boes, Drs L. Hoste, M. Daem, R. Vankenhove, Lic. H. Arens, G. Hebbelijnc.

Redaktie van Oostvlaamsche Zanten: Hoofdredakteur: J. Boes, Abrahamstraat, 13, Gent. Redaktieleiden: M. Daem, Dr R. Haeserijn en R. van der Linden.

Museum voor Volkskunde: Konservator: J. Boes. Adjunkt: aspirant of navorser.

Aankoopkommissie: Prof. Dr P. De Keyser, R. Vankenhove, M. Van Wesemael, J. Boes, Drs L. Hoste.

Dienst voor Folkloristische Opzoekingen (Foto-, fono- en cinematografische dokumentatie): Prof. Dr P. De Keyser, F. Van Es, M. Van Wesemael, J. Boes, J. Pieters, M. Daem, Lic. R. van der Linden en M. Broeckhove, sekretaris.